

Západo česká univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Životní styl bio, koncepce zdraví
a konzumerismus**
Pavla Králíková

Západo česká univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Diplomová práce

**Životní styl bio, koncepce zdraví
a konzumerismus**

Pavla Králíková

Vedoucí práce:

Mgr. Ema Hrešanová, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západo české univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, květen 2012

Pod kování

Na tomto místě bych ráda podkovala participant m, kteří se podíleli na mém výzkumu, a bez jejichž úasti by tato práce nemohla vzniknout. Dkuji své vedoucí práce Mgr. Em Hrešanové, Ph.D. za užite ná doporu ení, inspiraci, podporu a trp livost.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	TEORETICKÉ ZAKOTVENÍ	4
	2.1 Konzumerismus	4
	2.2 Koncepty životní styl a životní zp sob	10
	2.3 Zdravý životní styl a koncepce zdraví	12
3	METODOLOGIE	19
	3.1 Výb r participant	20
	3.2 Sb r a zpracování dat	22
	3.3 Etická stránka výzkumu	22
	3.4 Medailonky participant	23
4	BIO ŽIVOTNÍ STYL	26
	4.1 Motivy ke konzumaci biopotravin	26
	4.2 Pojetí bio jeho konzumenty	29
	4.2.1 Bio jako záruka kvality a p irozenosti	30
	4.2.2 Zdravá strava	31
	4.2.3 Lokální, sezónní a ekologická stopa	32
	4.2.4 Etické aspekty a celospole enská rizika	34
5	KONCEPCE ZDRAVÍ	36
	5.1 Zdraví jako normální stav	37
	5.2 Zdraví jako rovnováha fyzické a psychické stránky	38

5.3 Zdraví jako rovnováha s přírodou	38
5.4 Zdraví jako radost nebo zodpovědnost	39
5.5 Funkcionální definice zdraví	40
6 KONZUMERISMUS A BIO KONZUMENTI	41
7 ZÁVĚR	44
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMEN	46
9 RESUMÉ	52

1 ÚVOD

„S každým rozhodnutím, které činíme při koupi potravin, vytváříme my, konzumenti jídla, svět, ve kterém chceme žít. Sousto po so ustu” (BIO m sí ník 2011).

Výše uvedený citát z Bio, m sí níku pro trvale udržitelný rozvoj, charakterizuje nejen jednu z hlavních myšlenek bio produkce a spotřeby, ale také vystihuje téma, na které je tato práce zaměřena. Bio, produkty ekologického zemědělství, způsob stravování, ale v jistém ohledu i způsob života, není v současné době neznámým pojmem. Naopak dá se říci, že povědomí o bioproduktech stoupá.

V právní úpravě se rozumí Bio potravinou produkt ekologického zemědělství, který je vyroben z rostlin, živočichů a jejich produktů, jejichž pěstování, chov a zpracování upravuje Zákon o ekologickém zemědělství č. 242/2000 Sb. a Nařízení rady (ES) č. 834/2007. Podle tohoto zákona je „bioproduktem surovina rostlinného nebo živočišného původu nebo hospodářské zvíře získané v ekologickém zemědělství podle předpisů Evropské unie“, jehož podmínky jsou definovány v Nařízení rady (ES) č. 834/2007 (Zákon č. 242/2000 Sb.; Nařízení rady (ES) č. 834/2007).

Tyto produkty musejí splňovat požadavky na jakost a zdravotní nezávadnost. Zákon upravuje i definici ostatních bioproduktů jako je ekologické krmivo nebo ekologický rozmnožovací materiál. Jsou zde dále definovány subjekty podílející se na zemědělské produkci a trhu jako je osoba podnikající v ekologickém zemědělství, ekologický chovatel včel a ekofarma. V ekologickém zemědělství se nesmí používat minerální hnojiva, geneticky upravené organismy (GMO), pesticidy. Je zakázáno používání látek určených ke stimulaci růstu nebo produkce (včetně antibiotik) a také využití hormonů nebo podobných látek s účelem řízení reprodukce. Zvířata se musí krmit přirozenou potravou a nesmí se chovat ve velkochovech (Nařízení rady (ES) č. 834/2007).

V České republice působí v oblasti kontroly dodržování podmínek stanovených zákonem a udělování loga BIO potravina tyto organizace: KEZ o.p.s. pod kódem kontrolního subjektu CZ-BIO-001 (KEZ 2009), dále ABCERT AG s označením CZ-BIO-002 (ABCERT 2012) a BOKONT CZ, s.r.o. pod kódem CZ-BIO-003 (Biokont 2012). Další organizace zodpovědné za kontrolu v rámci Evropské unie je možné nalézt na seznamu subjektů ve stejných orgánech odpovědných za kontrolu podle článku 35(b) nařízení Rady (ES) č. 853/2004 (viz List of Control Bodies 2010). Certifikáty těchto organizací jsou v Evropské unii považovány za rovnocenné.

Spotřebitelé mohou v České republice poznat bio potraviny podle dvou užívaných log. „Logo EU pro ekologickou produkci“ má podobu bílého lístku tvořeného hvězdičkami na zeleném pozadí, tzv. bio list. České národní označení bioproduktů a bio potravin je umístováno na obalu jako grafický znak, tzv. biozebra (grafický formát a parametry obou log viz Značení ekologické produkce 2009). Logo BIO potravina se používá k užívání na dobu jednoho roku, a tím je zaručeno, že je kvalita stále kontrolována.

Akoliv pojem životní styl v současnosti často zaznívá ve spojitosti s povrchními spotřebami prezentovanými v lifestylových časopisech a reklamách, jedná se o něco mnohem hlubšího, než by se na první pohled mohlo zdát. Podle Anthonyho Giddense (1991) v době pozdní modernity lidé pouze nenásledují určitý životní styl, ale ve svém smyslu jsou nuceni si životní styl vybrat. Životní styl může být z tohoto úhlu pohledu definován jako více či méně propojený souhrn aktivit a praktik, které jedinec vykonává a přijímá nejen z důvodu utilitárních potřeb, ale proto, že utvářejí materiální podobu jeho i její konkrétní identity (Giddens 1991: 81). Životní styl se stal významným konceptem pro pochopení současného sociálního života lidí, též ve spojitosti se zdravím (Cockerham 2007). Životní styl jako předmět zkoumání při analýze sociálního života získal významnou pozici také (a především) díky práci

Distinction, v níž Pierre Bourdieu (1984) vykresluje rozdíly mezi třídami ve Francii s ohledem na rozdílný vkus ve stravování a sportu.

Tato práce popisuje jednu skupinu lidí, bio konzumentů, a jejich vkus. Cílem je zodpovězení výzkumné otázky skládající se ze tří vzájemně souvisejících složek: *Jaké významy si spojují s bio lidé žijící bio životním stylem, jaké důvody je vedou ke koupi biopotraviny a jaké mají koncepty zdraví?* V první části práce se v rámci teoretického vymezení zkoumané oblasti. Nejprve popisují současný koncept konzumerismu, který má mnoho konotací a je užitečným nástrojem k pochopení bio spotřebitelů. Dalším nutným krokem je vymezení životního stylu (respektive životního způsobu) a také zdravého životního stylu s důrazem na konceptualizaci zdraví.

V metodologické části se seznamuji s metodologickými postupy výzkumu. K poznání motivací a hodnot vztahujících se k životnímu stylu a zdraví účastníků jsem využila kvalitativní přístup. Výzkum je zaměřen na významy, které účastníci popisují svým sociálním systémem, svým životním stylem. Kvalitativní výzkum umožňuje zahrnutí důležitých prvků a témat, která přinejmenším sami účastníci. Při provádění výzkumu jsem se řídila principy zakotvené teorie v podobě, kterou navrhli Anselm Strauss a Juliet Corbin (1999). Především jsem uplatnila doporučení provádět kroky sběru dat a analýzy neodděleně. Při analýze jsem hledala klíčová témata a podobnosti v procesu neustálé komparace. Účastníky jsou spotřebitelé bio výrobků, lidé žijící bio stylem a také zástupkyň produkce bio zboží. Data byla získána pomocí semi-strukturovaných hloubkových rozhovorů. Kromě rozhovorů jsem také využila internetovou komunikaci. E-maily posloužily především jako triangulace sesbíraných dat pomocí rozhovorů.

Analytická část odkrývá významy, které účastníci popisují bio životnímu stylu, jejich motivace a koncepty zdraví. Odhaluje kategorie, k nimž se vztahují významy, které účastníci popsali. V závěru je životní styl bio zasazen do kontextu takzvaného zeleného a etického

konzumerismu LOHAS. Zkratka LOHAS pochází z anglického názvu Lifestyles of Health and Sustainability (Životní styly pro zdraví a udržitelnost). Bio životní styl je jedním ze životních styl sledujících hodnoty LOHAS, proto se také pokouším srovnat sociální a kulturní charakteristiky lidí, kteří tyto životní styly vyznávají.

2 TEORETICKÉ ZAKOTVENÍ

2.1 Konzumerismus

Konzumerismus se stal předmětem mnoha teoretických debat a je rozvíjen jako koncept v rámci různých teorií. Yiannis Gabriel a Tim Lang (2006) upozorují na to, že konzumerismus je používán v rozdílných kontextech, přičemž tedy s přehledem pojetí konceptu konzumerismus a tvrdí, že některé typy se mohou v určitých aspektech i překrývat. Avšak žádný z těchto konceptů není sám o sobě vyčerpávající a všezahrnující.

První vyzorovaný typ konzumerismu představuje *morální nauku* ve vyspělých zemích. V rozvinutých státech se stala spotřeba v podstatě nezpochybnitelnou součástí života. Podle tohoto úhlu pohledu konzumerismus zprostředkovává svobodu, moc a štěstí, které náleží ke konzumentovské schopnosti si vybrat a užívat zboží a služby. V rámci tohoto diskurzu zabírají styl, vkus, fantazie a sexualita první místo. Gender nemá tak výsadní roli a důležitost jí mizí (Gabriel, Lang 2006: 8).

V druhém pojetí konzumerismu vystupuje *ideologie demonstrativní spotřeby*. Nejenže se konzum stal základním měřítkem pro hodnocení dobrého života, ale také funguje jako mechanismus ustanovování sociálních a statusových rozdílů, v němž zasahuje do stratifikační funkce náboženství, práce i politiky. Demonstrace materiálního zboží stanovuje sociální pozici a prestiž svého vlastníka (Gabriel, Lang 2006: 8).

Tetí rámec konzumerismu tvo í *ekonomickou ideologii globálního vývoje*. Konzumerismus se stal klí ovým prvkem mezinárodních vztah od obchodu, pomoci až k zahrani ní politice. Starost o konzumenty je považována za podstatnou ást ekonomického rozvoje v r zných zemích sv ta (Gabriel, Lang 2006: 8-9).

Další oblastí, ve které je s konzumerismem operováno, je *sféra politická*. P vodn konzum ve své rétorice používala pouze politická pravice, ale nyní se s ním m žeme setkat v celém politickém spektru. Moderní stát vystupuje jako garant práv konzument a minimálních standard , také jako hlavní poskytovatel zboží a služeb . Poskytování a vytvá ení tržních prostor (toho, co bylo d íve vnímáno jako veřejné zboží a služby) je nyní novou rolí státu (Gabriel, Lang 2006: 9).

V po adí páté pojetí konzumerismu akcentuje *sociální hnutí usilující o prosazení a ochranu práv spot ebitel* . Konzumentská podpora a ochrana spot ebitel se vyvinula spolu s m nícími se vzorci a podobou spot eby. N kte í konzumenti a jejich zastánci se v dnešní dob odklonili od výhradního zájmu sledování kvality a ceny zboží a p istoupili ke kritice nespoutané spot eby ve sv t s omezenými zdroji a k ehkým p írodním prost edím. Hovo í se tak o nové vln konzumerismu s radikální a etickou agendou (Gabriel, Lang 2006: 9).

Politickému, etickému a ekologickému aspektu pojetí konzumerismu v nuje pozornost nap íklad Noreena Hertz (2003). Autorka upozor uje na faktické zvýšení zájmu a snahy podporovat eti nost a ekologi nost produkt . Britští a ameri tí konzumenti prokázali ochotu bojkotovat neetické postupy firem . Jsou dokonce naklon ni nekupování produkt eticky nekorektních firem a p íplatit si za zboží vzniklé p í eticky správném výrobním procesu (Hertz 2003: 138).

Kvalita a bezpe nost produkt jsou up ednost ovány nejen z dvodu zajišt ní spot ebitelské d v ry, ale také umož ují p ístup k mezinárodnímu obchodu a p edevším podporují zdravotní stav populace. Záruka kvality je požadována a o ekávána v rámci celého

et zce potravní produkce od p stitele, chovatele, poskliz ových center, p es zpracovatelský pr mysl, po hypermarkety i drobné prodejce. V tšina základních požadavk na kvalitu potravin je ve vysp lých ze mích zakotvena v jejich legislativním systému a už v podob zákon , vyhlášek a na ízení i povinných standard . V eské republice se jedná zejména o zákon o potravinách a tabákových výrobcích a zákon o vinohradnictví a vina ství. Zahrnují jednozna né definice jakostních parametr výrobk , produk ních a manipula ních postup , p edepsané metodiky zjiš ování shody a stanovují postihy za nedodržení . Legislativa je minimální zárukou etiky. Nicmén k získání d v ry zákazník a dobré pov sti již jenom dodržování zákon neposta uje, u potravin je stále ast ji usilováno o etické závazky (Kopec 2006).

Etická kritéria v produkci potravin jsou zacílena na n kolik oblastí . Sm rem k zákazníkovi jsou vyžadovány principy jako nadstandardní jakost a zdravotní bezpe nost potravin, nezávadné výrobní technologie. Sm rem k pracovník m potravinového et zce jsou to lidská práva, pracovní prost edí, pé e o zdraví a kvalifikaci, sociální sp ravedlnost, spravedlivá odm na. Sm rem k trhu jsou zd raz ovány zase etické tržní, partnerské a mezilidské vztahy. A sm rem k životnímu prost edí je sledována ochrana p ed zne iš ováním, pé e o biodiverzitu a je akcentován také globáln udržitelný rozvoj produkce (Kopec 2006).

Trend podpory eti nosti a ekologi nosti výrobk silný jako ve spole nostech Spojených stát amerických, Velké Británii i N mecku nebyl ve spole nosti eské republiky prozatím potvrzen, nicmén se objevuje zájem eských spot ebitel o informovanost v oblasti výživy a informace ohledn výživových hodnot jednotlivých výrobk . V roce 2011 sledovalo údaje na obalech produkt 90% oslovených konzument (z celkového po tu 1 058 žen i muž ve v ku 20–50 let). Dv t etiny z nich také tou údaje o složení potravin. Více než polovina spot ebitel zú astn ných výzkumu zná nutri ní ozna ení GDA a t etina využívá ozna ení GDA jako vodítko p i nákupu. Nejvíce se konzumenti soust edí na informace o trvanlivosti (88%) a pak na informace o složení produkt

(68%). Chybí-li na obalech výrobků údaje o složení, nakupující takovým potravinám nedvěrují (Spotřebitel chce být informován 2011). Důležitost informovanosti spotřebitele ukazuje, že lidé o své spotřebě přemýšlí a zajímají se o údaje o potravinách.

Obeznamnost českých spotřebitelů v oblasti certifikovaných produktů ovšem není, v porovnání se stejnými údaji o složení výrobku, tak rozsáhlá. Podle výsledků z průzkumu společnosti STEM/MARK zná značku BIO 27% respondentů (z celkového počtu 1006 reprezentativního vzorku populace České republiky). V obeznamnosti se mezi spotřebiteli pak vede s 80% značkou Klasa, následují značky Czech Made (zná 29%), a český výrobek (zná 26%). Zbývající tři značky (Regionální potravina, Fairtrade, Ekologické zemědělství), na jejichž znalost byli respondenti dotazováni, zná méně než desetina respondentů a 12% české populace nezná ani jednu ze značek. Jak se ukazuje, ve společnosti České republiky není certifikovaná značka výrobku nejvýznamnějším faktorem při rozhodování o nákupu produktu, téměř polovina respondentů se při svém rozhodování neřídí ani jednou z uvedených značek. Zákazníci se při rozhodování o nákupu výrobku označeným značkou Klasa, další značky nehrají až tak zásadní roli v rozhodovacím procesu. Značka BIO rozhoduje při nákupu pouze u 5% dotázaných, značka český výrobek u 8%, český výrobek garantovaný komorou u 7%, Czech Made u 4%, Regionální potravina u 1%, Fairtrade u 1%, Ekologické zemědělství vůbec nerozhoduje. Většina spotřebitelů se při rozhodování o nákupu říká, že značení výrobků pomáhá zlepšovat kvalitu produktů v českých obchodech (Valentová 2011).

Současné hospodářské politiky (zejména západních zemí) mají sklon očekávat, že konzumenti při svých nákupech zvažují širší sociální otázky, jako jsou zdraví, kvalita jídla, blahobyt, finanční úspornost, důstojná práce, místní komunity, udržitelnost vývoje životního prostředí. Tato očekávání mají i širokou podporu ve společnosti. Lidé často uvádějí, že zastávají tyto hodnoty, nicméně se ukazuje, že ve svém výsledném nákupním chování tyto hodnoty nereflktují. Nesoulad mezi

upřednostvanými hodnotami a skutečným jednáním má několik možných vysvětlení. Konzumenti mohou například vykazovat nedostatek osobního přesvědčení, nebo se mohou vyskytovat tržní bariéry, jako je málo poskytovaných informací i vysoké ceny. Nesoulad mezi hodnotami a vykazovaným jednáním je možné také vidět jako nedílnou charakteristiku konzumní kultury, kde významy znamenají víc než materialita (Kjærnes 2012).

Unni Kjærnes (2012) zdrazuje potřebu zkoumat konzumentskou kulturu nejen na úrovni jedince, ale také zahrnout do úvah sociální a politické procesy. Obrací pozornost k otázkám sociální distribuce zodpovědnosti. Zasazuje rozhodovací proces individua o nákupu do širšího kontextu vztah mezi politikou, trhem a konzumní kulturou. Důležitou roli hrají také důvěra a moc změnit podmínky potravinového řetězce. Podle autorky je vhodné se ptát, zda si lidé myslí, že dělají správnou věc, a že by ostatní měli vzít také zodpovědnost. Nebo zda si lidé myslí, že specifické nákupy nejsou úžasnou formou jednání. Ve veřejném prostoru se objevuje též názor, že etické značky (certifikované výrobky) jsou jedním z dalších způsobů, jak prodejci zvýšit svůj profit. Autorka proto zdrazuje, že lidé mohou mít rozdílné představy o tom, co je dobrý skutek a kdo nese zodpovědnost, neboť jejich jednání znamenat odpor i nezájem. Proto je třeba sledovat nejen vliv konzumentů, ale také jak ostatní aktéři a instituce ovlivní spotřebitelské chování (Kjærnes 2012).

Autor, který zdrazuje naopak individualitu konzumenta a jeho touhu po konzumu, je například Gilles Lipovetsky (2007). Charakterizuje současnou společnost jako „civilizaci touhy“. Tento nový typ modernosti má za cíl zlepšování podmínek a lepší život, dosahování osobního štěstí a soukromého uspokojení. Objevuje se tak hyperkonzument, „... z valné části oproštěný od staré kultury společenských vrstev a s nepředvídatelnými zálibami a nákupy. Od spotřebitele podřízenému sociálnímu statusovému tlaku vývoj přešel k hyperkonzumentovi, jenž si žádá emocionální zážitky a lepší život, vysokou životní úroveň a kvalitu

zdraví, známé značky a autenticitu, bezprostřednost a komunikaci“ (Lipovetsky 2007: 16).

Právě nová fáze spotřebního kapitalismu, hyperkonzumní společnost, jak ji Lipovetsky nazývá, postavila do úst edního postavení spotřebitele, u něž jednou z mnoha tužeb je touha po kvalitním jídle, rozmanitých chutích, nejlépe přírodního původu. Zároveň je v této době k vedení k tomu sdílet si informace a dohlížet na to, jakou stravu požívá (Lipovetsky 2007: 258).

Individualizovaný jedinec nese zodpovědnost za svůj život a je nabádán k sebekontrolě, která má být založena na přijímání vdeckých poznatků. Prevence a zachování zdraví jsou z nejdůležitějších hodnot, které jsou ve společnosti zdůrazňovány (Lipovetsky 2007: 316), proto se také dají přírodní a alternativní medicíny. V souvislosti s zvýšením zdraví na nejvyšší dosažovanou hodnotu dochází k medikalizaci společnosti. Zdravotní rysy získává zboží v oblasti zdraví, turistiky, bydlení i kosmetiky (Lipovetsky 2007: 60-61). Vidno z druhého úhlu pohledu dochází zároveň ke komercializaci zdravotní péče (Hrešanová 2008).

Životní styl bio spoluvytváří tyto změny v požadavcích a hodnotách ve společnosti. Lidé se uchylují k úpravě výberu kvalitní stravy, sdílejí si informace a zajímají se aktivně o své zdraví. Lipovetsky (2007: 60) tvrdí, že vývoj poptávky a chování v oblasti zdraví je odrazem úpadku prestižního chápání společnosti. Podle něj upadají tendence se společensky odlišovat, protože se spotřebitelé soustředí hlavně na jedince a jeho zdraví. S výrokem ohledně stírání hranic mezi lidmi díky spotřebě ve zdraví si dovoluji polemizovat, domnívám se například, že ne každý má prostředky na stejnou kvalitní spotřebu zdravotní péče.

2.2 Koncepty životní styl a životní zp sob

Jelikož je středem zájmu životní styl bio, je podstatné upesnit, co je míněno pod pojmem životní styl. Kategorie životního stylu je velice široká, zahrnuje množství různých aspektů a oblastí života. Podle Dubského, Duffkové a Urbana (2008: 66-69) se můžeme v sociologii setkat s následujícími pojetími a rozlišeními mezi termíny *životní zp sob* a *životní styl*.¹

První možností je nerozlišovat ve významu mezi životním zp sobem a stylem. Jsou tudíž autory používány jako synonyma. Dále je možné v literatuře rozeznat dva proudy smýšlení: Zaprvé je životní zp sob zkoumán především s ohledem na socio-ekonomickou dimenzi (jsou sem zaznamenány elementární existenční otázky, životní úroveň, práce, spotřební vzorce) a je významově odlišný od životního stylu, u něhož je zdůrazněna dimenze kulturologická (volný čas, hodnoty, tradice, mezilidské vztahy). V druhém myšlenkovém proudu je životní zp sob pojímán více abstraktně, spíše jako vysoce obecná kategorie, přičemž životní styl je jeho podkategorií. Životní styl má pak konkrétní podobu, je tím jakýmsi plánem, vnitřně spojuje jednotlivé stránky stylu života, a už na rovině jednotlivce i skupiny (Duffková, Urban, Dubský 2008: 69).

Duffková (2006: 2) definuje životní zp sob „jako systém významných vlastností a vztahů, životních projevů a zvyklostí typických, charakteristických pro určitý subjekt.“ Životní styl je pak konzistentním životním zp sobem, jednotlivé složky (jako například zásadní vlastnosti, vztahy, zvyklosti) jsou vzájemně propojeny v jeden uspořádaný celek. Představuje do jisté míry sjednocený zp sob života individua. Životní styl

¹ Je možné se také setkat s termínem *životní sloh*, jehož užití ale není v současné sociologické produkci frekventované. Koncept životního slohu je spojen se jménem Karla Honzíka, který ho považuje za soustavu vztažných forem objevujících se ve společnosti v konkrétní historické epochu. (blíže viz Honzík, Karel. 1958. *Co je životní sloh*. Praha: Československý spisovatel.)

skupiny reprezentuje zobecněné typické rysy životního způsobu, jež jsou společné pro většinu příslušníků dané skupiny (Duffková 2006: 2-3).

Dle Kubátové (2010: 20) je příklon k používání jednoho i druhého konceptu otázkou teoretického zakotvení. Životní způsob představuje kvantitativní souhrn složek života (inností, vztah, aspekt) a jeho teoretickým základem je pozitivismus i funkcionální strukturalismus. V mnohých výzkumech je životní způsob operacionalizován v ekonomickém smyslu v souvislosti se životní úrovní, jedním z indikátorů je například vybavenost domácnosti (Machonin 1996: 107).²

Životní styl podle tohoto teoretického dělení zahrnuje kvalitativní charakteristiky životního způsobu, významy, které lidé popisují realitě, a na jejichž základě žijí a interpretují dění v okolním světě. Toto pojetí životního stylu je doménou fenomenologie, symbolického interakcionismu (Kubátová 2010: 16).

Tolik k dělení a rozlišování pojmů životní způsob a životní styl. Ještě je potřeba zdůraznit jeden zásadní termín v souvislosti s životním způsobem a stylem, a to hodnoty. Librová (1994) je jednou z autorek, která neklade důraz na rozlišení mezi životním způsobem a stylem. Podtrhává však důležitost hodnotové preference jako podstatné složky motivací lidského chování. Používá zjednodušenou definici životního způsobu jako souhrnu lidských inností. Pokračuje ve své úvaze a dodává, že ekologicky příznivý způsob života pak musí být, v návaznosti stejné logiky, radikální změnou hodnot individuálních (Librová 1994: 13). Hodnoty lidí, žijících a stravujících se bio, jsou jedním z hlavních předmetů zájmu v následujícím výzkumu.

Pro účely mého výzkumu jsou do konceptu životního stylu zahrnuty a sledovány především tyto složky a aspekty: hodnoty (týkající se především zdraví a ekologického přístupu k životu), konzum,

² Machonin používá pouze pojem životního stylu, u něhož rozlišuje ekonomickou a kulturní složku, pojem životní způsob nepoužívá.

stravování. Zajímám se především o hodnotovou stránku. Nicméně ekonomický aspekt není přehlédnut, a to z důvodu provázanosti volby životního stylu se strukturálními podmínkami. Na druhou stranu pro zachování princip zakotvené teorie je ponechána otevřenost možnostem a nepřekvapivým i neočekávaným kategoriím vplynulých z dat. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že životní styl pojímám z kvalitativní perspektivy s důrazem na hodnotovou složku.

2.3 Zdravý životní styl a koncepce zdraví

Životní styl se stal v západních společnostech velice rozšířeným vysvětlením příčin zdraví a nemocí. Pojem životního stylu dominuje v medicínském i laickém výkladu zdravotního stavu. To že skutečnosti jako způsob, jakým se stravujeme, zda pravidelně cvičíme, zda kouříme, zda pijeme alkohol, ovlivňují naše zdraví, je bráno v současné společnosti jako samozřejmá součást vědomí. Sdělení o tom, co bychom měli dělat pro své zdraví, nás neustále bombardují (Hansen, Easthope 2007).

Konec dvacátého století přinesl určité koncepty životního stylu do oblasti veřejného zdraví a epidemiologie. Došlo tak ke zdůraznění rozmanitosti faktorů působících na zdraví i lovků, respektive způsobů působících nemocí. Ilovka mže řadu faktorů sám ovlivnit, a tak v důsledku takto chápáného životního stylu, je podtrhávána důležitost zodpovědnosti za vlastní zdraví (Hansen, Easthope 2007: 8). Zdravý životní styl je vyžadovaný a je považovaný za způsob preventivního opatření chronických nemocí i předčasné smrti. Lidem je připírána v tšíc zodpovědnost za vlastní zdraví. (Cockerham 2007: 49)

Za tímto společenským požadavkem, jak tvrdí Cockerham (2007: 50), stojí zejména ve těchto oblastech: změna v považujícím typu nemocí, transformace formy modernity, přeměna sociálních identit. V rámci epidemiologické tranzice se změnila povaha nemocí

zodpovědných za mortalitu ve vztáhných zemích světa od akutních nemocí k chronickým. Chronické nemoci jako srdeční choroby, rakovina, mrtvice, diabetes a podobně nemohou být definitivně vyléčeny medicínskými postupy, proto je apelováno na jedince, aby se vyvaroval určitých způsobů chování. Kouření, alkoholová i drogová závislost, stravování se tučnými jídly, případně i nechráněný sex mohou vést ke zdravotním problémům a k předčasné smrti (Cockerham 2007: 50).

Druhou změnou současnosti je vytvoření nové formy modernity (Bauman 2002; Giddens 1991). V pozdní modernitě je oslabována moc tradičních autorit, jako je medicína, a kontrola nad vlastním zdravím je tak vkládána do rukou jedince pomocí konceptu životního stylu. Nad medicínským trhem slábne vliv profesionálů a lékařů, už nejsou jedinými rozhodčími na tomto poli. V rozhodovacím procesu ohledně zdraví je zdůrazněna role pacientů. Díky moderním technologiím je medicínské vzdělání rozšířeno do veřejného prostoru (Cockerham 2007: 50). O slovo se hlásí různé pacientské organizace a spolky. Proces reflexivní modernity vytváří tlak na širší dialog mezi experty - vědci, veřejnými osobami, sociálními teoretiky a mezi laickou veřejností - pacienty, členy různých skupin a hnutí (Giddens 1991; Popay et al. 1998: 59).

Laické zkušenosti se zdravím a nemocemi přináší do medicínské debaty novou dimenzi, především zkušenostní. Laikové jsou informováni o zdravotních záležitostech a mohou vyvíjet sofistikované modely, které mohou představit výzvu vůči tomu, co je nabízeno oficiální medicínskou vědou. Nejedná se jen o individuální reflexi, ale laický hlas má být i kolektivní dimenze v podobě různých kampaní za zdraví, a už v lokálních komunitách, na národní i mezinárodní úrovni. V mnoha kampaních dnes spolupracují experti s laickými skupinami, jindy jsou zas v opozici (Bury, Gabe 2004: 4). Organizace pacientů fungují nejen pro cíl sdílení zkušeností s nemocí, ale také shromažďují informace a stanovují vzdělání o zdraví a nemoci (Brown, Zavestoski 2005: 65).

Tato oblast transformace v pozdní modernitě je sociální identita. V předcházející době byl život člověka ovlivněn především tradiční pozicí i zaměstnaneckým statutem. V dnešním případě pozdní modernity je zdrojem identity právě životní styl a s ním spojený konzum. Podle současné rétoriky platí, že to, co lidé kupují a konzumují, odráží, jací jsou oni sami (Cockerham 2007: 50-51). Životní styl jako systém propojených praktik a činností představuje nejen naplnění utilitárních potřeb, ale také dává materiální formu určité naraci o identitě (Giddens 1991: 81).

Zdravý životní styl může být chápán jako forma konzumu, ve kterém je zdraví využíváno pro něco dalšího jako třeba pro delší život, práci, nebo radost z vlastní fyzické kondice. Zdravý životní styl (mající různé podoby) je podporován široce pomocí praxe, který nabízí zdravotní potřeby i služby, a podporuje, čímž přímo vybízí ke konzumu (Cockerham 2007: 50). Na druhou stranu může být hodnota zdraví vnímána jako cílová hodnota sama o sobě.

Konzum a zájem o zdraví se odráží i v textech laické kultury a v jejich pojetí životního stylu. Hansen a Easthope (2007) rozpoznali dva hlavní přístupy k životnímu stylu a zdraví: „praxe svépomoci, zdraví, krásy a fitness“ a „alternativní/holistickou medicínu“. V rámci těchto dvou pojetí životního stylu je pojmáno zdraví odlišnými způsoby. V prvním případě být zdravý znamená vypadat štíhle a mladě. V případě alternativní medicíny je kladen důraz na uvědomění si důležitosti individuální a jeho vlastní péči a sebereflexy v dosahování zdraví.

Nettleton (2006: 38) uvádí, že při snaze o definování zdraví můžeme nalézt pozitivní i negativní definice. Příkladem pozitivní definice zdraví je vymezení Světové zdravotnické organizace, tj. WHO (World Health Organization), říká, že zdraví je „stav úplné fyzické, psychické a sociální pohody, nikoliv pouze nepřítomnost nemoci či tělesné chyby“ (Definition of Health 2012). Takové definování zdraví pomáhá zachytit komplexní realitu člověka (nejen jeho biologickou část), zahrnuje i

subjektivní (psychickou) a sociální stránku vnímané situace. Biomedicína, která vychází z čistě biologické představy o fungování těla a rovnováhy organismu, vymezuje zdraví jako absenci nemoci, je tudíž zástupcem negativní definice zdraví. Dalším možným dělením je rozlišení na definice funkcionální a zkušenostní. Funkcionální pojetí bere zdraví jako podmínku pro výkon sociálních rolí (Parsons 1951). Naprosto odlišnou perspektivou je ta, která dává důraz na zkušenost a vnímání sebe sama (Kelman 1975 cit. dle Nettleton 2006: 38).

Alternativní možnost ve snaze o definování zdraví přináší přístup, který zkoumá, jak sami lidé vnímají tento pojem. Laické koncepte zdraví jsou klíové pro tuto práci. Teprve v posledních dekádech je pozornost sociologům věnována k lidskému jednání vztahujícímu se ke zdraví. Přesvědčením a vířím ohledně zdraví je v sociologii zdraví a nemoci přisuzována značná důležitost, která je na druhou stranu také kritizována (Calnan 2004).

Kupříkladu Crawford (1984 cit. dle Calnan 2004) ve své studii koncepcí zdraví v americké střední třídě uvádí dvě kontradiktorní koncepte zdraví. První se vztahuje k manifestaci zdraví a péče o něj skrze sebekontrolu, disciplínu, odříkání. Stav zdraví je tudíž odrazem pevné vůle a práce sama na sobě. V druhém případě je zdraví spojováno se štěstím. Být zdravý znamená být šťastný a užívat si života bez (zdravotních) omezení.

Williams (1983 cit. dle Nettleton 2006: 38) identifikoval tři laické koncepte zdraví: jako absence nemoci, dimenze síly i slabosti, nebo jako funkční zdatnost. Podobné kategorie našla Herzlich (1973 cit. dle Nettleton 2006: 38), hovoří o zdraví ve vakuu, které připomíná koncept zdraví jako absence nemoci; dále je to rezerva zdraví vnímaná jako biologická kapacita i schopnost těla odolávat a vyrovnávat se s nemocemi; v poslední řadě je zdraví chápáno jako rovnováha, normální

(ideální) zdravý stav, který je ovšem z řídka dosažen. Nettleton (2006) upozorňuje, že Flick (2000) k této klasifikaci přidává ještě tvrdou koncepci a to zdraví jako životní styl, v němž je zahrnuto stravování, fyzická kondice a podobně.

Staiton-Rogers (1991 cit. dle Nettleton 2006: 41) identifikuje osm alternativních přístupů ke zdraví objevujících se ve společnosti: 1) tělo jako stroj, kde se nemoc přirozeně a reálně objevuje; 2) tělo pod útokem, v obléhání virů a bakterií a/nebo pod stresem v moderním světě; 3) nerovnost v přístupu ke zdraví (popř. přístup ke zdravotním službám); 4) kulturní kritika medicíny, jsou kritizovány souvislosti a dopady skutečnosti, že biomedicína je dominantní tradicí v Západních společnostech; 5) podpora zdraví skrze životní styl; 6) silný individualismus, který zdrazňuje práva jedince na uspokojivý život; 7) Boží moc, která chápe zdraví jako odměnu, výsledek správného žití a duševní blaho; 8) síla odhodlání, zodpovědnost dosahovat svého zdraví.

Lidé, kteří věří, že je zdraví možné kontrolovat, se tím spíše chovají podle doporučení oficiálních zdravotních organizací. Multidimenzionální ohnisko kontroly zdraví – vnitřní, mocní druzí, šance. Lidé, kteří věří, že mohou kontrolovat své zdraví, také věří, že zdraví je výsledkem jejich chování, jednání více než lidé, kteří věří, že je zdraví v rukou lékaře nebo osudu (Wallston et al. 1978).

Podobně si všímají Hansen a Easthope (2007: 93), že lidé přikládají životnímu stylu příčinu dobrého zdraví, ale nemoc je způsobena vnějšími okolnostmi, událostmi, které nejsou pod přímou kontrolou jedince jako je osud, neštětí, biologické příčiny jako viry a podobně.

Mnozí autoři a autorky dodávají, že je především třeba zkoumat koncepcí zdraví s ohledem na širší sociální a kulturní kontext (Calnan 2004; Cockerham 2007; Nettleton 2006). Jedním z důležitých aspektů je socio-ekonomická situace jedince. Konzum zdravotních potřeb a služeb

spojených se zdravím závisí na finančních podmínkách individua. Například Savage se svými kolegy (et al. 1992) přicházejí s třemi rozdílnými životními styly – asketickým, postmoderním a konvenčním. Inspirací jim je Pierre Bourdieu (1984) a jeho teze o sociálních odlišnostech reprezentovaných rozdílným vkusem spotřebitelů. Zmíněné životní styly kategorizují právě podle vkusu.

Asketický styl je spjat s konzumem různých forem zboží a služeb, které souvisí se zdravím a cvičením. Lidé zastávající tento styl jsou především zaměstnanci v oblasti vzdělávání, péče o zdraví, sociálních služeb. Mají vysoký kulturní kapitál, ale nízký ekonomický a jsou závislí na zaměstnaném stavu. Jejich vkus se odráží v aktivitách jako je lezení po horách, bruslení, stolní tenis, pěší turistika, jóga, je jim vlastní kultura autenticity a přirozená. Zatímco lidé s asketickým stylem mají vysoký kulturní kapitál a nižší ekonomický, jedinci s postmoderním stylem života mají vysoké příjmy a pracují v soukromém sektoru. Tito lidé kladou důraz především na estetický vzhled, který spojuje se zdravím, ale zároveň vyžívají i v požitkářství zejména v jídle a pití. Osoby zastávající konvenční styl pak pracují ve veřejných službách a provozují sporty jako bowls a squash. Savage se spoluautory dodávají, že kulturní kapitál se stává důležitějším pro každého člena společnosti, a proto zdravý životní styl asketiků (tch kdo mají nejvyšší kulturní kapitál) se stává předlohou změnám v životních stylech obecně (Savage et al. 1992: 104-131).

Ovlivnění sociální pozicí člověka na jeho koncepci zdraví popisuje například i Calnan. Uvádí, že když lidé mají popsán svůj běžný den, tak se obvykle nezmiňují o zdraví. Zdraví není prioritou v každodenním životě, dokud se neobjeví problém u dané osoby nebo jeho rodiny (Calnan 2004: 62). Odpovědi na otázku: „Co je zdraví?“ Jsou obvykle ovlivněny sociální pozicí respondenta. Sociodemografické charakteristiky jako sociální třída, věk, gender, vzdělání ovlivňují vzorce chování spojeného se zdravím. Například lidé s vyšším socio-ekonomickým statusem mají tendence

popisovat zdraví v pozitivních termínech, zatímco lidé s nižším socio-ekonomickým statusem popisují zdraví spíše v negativním smyslu (jako nebyť nemocný) a jako něco, co je mimo jejich kontrolu. S ohledem na gender se definice zdraví liší tak, že ženy spojují zdraví spíše se schopností vypořádat se s domácností a muži spíše s výkony v oblasti sportu. Rozdíly v definicích zdraví se projevují tak, že starší lidé více spojují zdraví s funkční schopností, to jest schopností vykonávat hodnou práci a různými činnostmi (Bowling 2002: 21).

V západních společnostech mají lidé s nižším socio-ekonomickým statusem tendence spíše vnímat povodce zdraví a nemoci pocházející z vnější přírody a mimo jejich kontrolu (například životní prostředí, bakterie), zatímco lidé s vyšším socio-ekonomickým statusem upřednostvují vysvětlení, že individuální chování způsobuje zdraví i nemoc, a proto změní vliv stravování (Bowling 2002: 22).

Ann Bowling (2002: 20-21) na základě výsledků z množství kvalitativních i kvantitativních studií dokládá, že zdraví je laicky vykládáno různými způsoby. Zdraví v laických vysvětleních figuruje jako absence nemoci (což se kryje s bio-medicínským modelem); jako síla; lidé zdrazují i funkční aspekt zdraví, kdy ho vidí jako umožnění vykonávat normální, každodenní role; pro někoho znamená zdraví být fit (například ve vztahu ke cvičení); pro někoho zase schopnost vypořádat se s krizemi a stresem; mít zdravé návyky a vitalitu; být sociálně aktivní; hygienické a dobré podmínky pro život a osobní vývoj; stav dobré psychické i fyzické rovnováhy.

Skupiny s vyšším socioekonomickým statusem mají větší pravděpodobnost, že budou vést zdravé životní styly, než lidé z nižších socio-ekonomických skupin. Životní styly jsou částečně určovány přístupem jedince k finančním zdrojům, člověk musí mít dostatek zdrojů, aby mohl vést určitý životní styl. Když přemýšlíme o životním stylu,

musíme brát také v potaz ostatní faktory, které nemá jedinec pod kontrolou jako znečištění, ceny jídla, dostupnost sportovního vyžití a podobně (Bowling 2002: 34).

3 METODOLOGIE

K zodpovězení výzkumné otázky: *Jaké významy si spojují s bio lidé žijící bio životním stylem, jaké mají motivy ke koupi biopotravin a jaké mají koncepty zdraví?* jsem zvolila kvalitativní přístup výzkumu. Zajímají mě jejich motivace a hodnoty vztahující se k jejich životnímu stylu a zdraví. Zvolila jsem kvalitativní přístup z důvodu povahy zkoumaného tématu, ale také z osobního přiklonu k této formě výzkumu. Cílem kvalitativního typu výzkumu je zkoumání lidí v jejich přirozeném sociálním prostředí. Výzkum je zaměřen na významy, které účastníci popisují svým sociálním životem. Výhodné je využití kvalitativního oproti kvantitativnímu přístupu v situacích, kdy existuje málo znalostí o dané oblasti, témata jsou senzitivní nebo složitá, nebo pokud je vyžadována maximální přímá účast k objevování a generování induktivních hypotéz. Oproti kvantitativním dotazníkům a vysoce strukturovaným technikám, umožňuje kvalitativní výzkum zahrnutí důležitých prvků a témat, která popisují sami účastníci, takéž umožňuje zahrnout subjektivitu jedinců, která bývá v kvantitativním pojetí opomíjena. Přináší výhodou výzkumníkům dostat se blízko ke zkoumanému materiálu a možnost získání informací, jež jdou do hloubky. (Bowling 2002: 352).

Při provádění výzkumu jsem se řídila principy zakotvené teorie v podobě, kterou navrhli Anselm Strauss a Juliet Corbin (1999). Spíše jsem následovala principy zakotvené teorie, než že bych „dělala zakotvenou teorii“, protože k provádění zakotvené teorie v celé její hloubce a šíři je nutná určitá výzkumnická zkušenost. Inspirovala jsem se jejich radami a pokyny za jinajícím badatelům. Především jsem uplatnila doporučení provádět kroky sběru dat a analýzy neodděleně. Při analýze jsem hledala

klíčová témata, podobnosti, ale odlišnosti jsem neignorovala, naopak ty napomáhaly k dalšímu uvažování nad objevenými tématy a kategoriemi.

Participanty jsou spotřebitelé bio výrobků, lidé žijící bio stylem a také zástupkyň produkce bio zboží. Data byla získána pomocí semi-strukturovaných hloubkových rozhovorů. Kromě rozhovorů jsem také využila internetovou komunikaci. E-maily posloužily především jako triangulace sesbíraných dat pomocí rozhovorů.

Jako další zdroj dat posloužily internetové stránky zaměřené na bio produkty a na bio životní styl. Webové stránky posloužily v první fázi výzkumu jako senzitivizující materiál. Díky nim jsem získala pohled o tom, jaké vztahy se dávají s bio do souvislosti. Jejich úloha nicméně pokračovala i v pozdější fázi výzkumu a to jako triangulační prvek. Někteří účastníci mi totiž sdělili několik internetových zdrojů, které sami navštěvují, čímž v průběhu rozhovoru odkázali na nějaké konkrétní stránky, abych si ověřila, respektive rozšířila informace, které mi sami podali. Považuji za přínosné doplnit získaná sdělení účastnickými zdroji, které sami využívají. Napomáhá to celostnímu obrazu o smyslu jejich myšlení. Nicméně je důležité podotknout, že materiál z doporučených internetových stránek slouží jako rozšiřující výzkumný materiál, rozhodně ne jako výdeň zdroj.

3.1 Výběr participantů

Hlavním kritériem výběru participantů bylo životní styl bio a nakupování bio produktů. Setkala jsem se ovšem s potížemi při identifikaci, kdo spadá do kategorie lidí, kteří žijí bio a kdo už ne. Ti, kdož mi doporučovali některé potenciální participanty, měli různé představy o tom, kdo v jejich okolí žije bio, a i sami participanty vykazovali jistou roznorodost v pojetí tohoto stylu. Později jsem tedy vzorek redefinovala na lidi, kteří si kupují bio produkty. Pro doplnění pohledu na síť spotřebitelů jsem požádala o participaci také provozující obchodu s bio

zbožím. K výběru participant jsem využila sociální síť a metodu snowball.

K problematice výběru participant se váže ještě jeden zásadní aspekt. Je nutné reflektovat výběr výzkumného vzorku ve vztahu se samotnou výzkumnou otázkou. Jelikož výzkumná otázka zní: Kdo jsou lidé žijící bio stylem? (respektive kupující bio produkty), je žádoucí zamyslet se nad možnými omezeními i vlivy, které mohou způsobit volbu participant. Participant byli vybráni metodou snowball, na základě shánění se po lidech, „kteří žijí bio“. Vzhledem k tomu, že jsem předem nedefinovala, jaké participanty hledám (ve smyslu jejich charakteristik), nemohlo tedy dojít ke zkresení ve smru k jedné i více souvisejícím charakteristikám.

K tomu by mohlo dojít, když jsem hledala nejprve ve vlastních sociálních sítích? Mohlo by se stát, že by tudíž vzorek vykazoval podobné sociální charakteristiky (jako je socio-ekonomický status, věk a podobně). Co se týče zamětnaneckého statusu, výzkumu se zúčastnily tři studentky (lišící se mírou zapojení do pracovního trhu), jeden pracující, dvě ženy na „rodi ovské dovolené“ (z toho jedna je osoba samostatně výdělečně činná) a provozovatelka obchodu s nabídkou bio, která je momentálně také na „rodi ovské dovolené“. Uvedená provozovatelka obchodu s biopotravinami, má mezi participanty zvláštní postavení. Není totiž v cílové skupině spotřebitel bio, ale naopak je takzvaná na druhé straně. Tato participantka poskytla důležité informace a jinou perspektivu k otázkám bio. Participant mají různé profily a příjmy. Nelze říci, že by měly totožné sociální charakteristiky. Výzkumu se zúčastnily v převážné většině ženy, participoval pouze jeden muž. Vzorek je z hlediska počtu lidí v domácnosti heterogenní. Pohybuje se od jedné osoby v domácnosti po sedmičlennou rodinu. Z výše uvedeného vyplývá, že metodou snowball bylo nalezeno a osloveno spektrum lidí, kteří se sami přihlásili, že žijí bio (v různých mírách).

3.2 Sbírka a zpracování dat

Sbírka dat jsem prováděla pomocí hloubkových, semi-strukturovaných rozhovorů nahrávaných na diktafon. K rozhovoru jsem používala takzvaný interview guide neboli průvodce rozhovorem. Což vypadalo následovně: měla jsem připravené otázky, respektive okruhy otázek na papíře, na který jsem si zároveň dala i poznámky v průběhu rozhovoru. A koliv byly rozhovory nahrávané, nejdležitější informace jsem si poznamenala již během rozhovoru. Pouze v krátkých bodech, tudíž moje chvilkové psaní nenarušovalo průběh rozhovoru.

Při výzkumu jsem využila pomocný software. Pro přehrávání rozhovoru jsem použila Express Scribe, který umožňuje ovládat zvukovou stopu zároveň přiepisování v programu Microsoft Word. Účinným pomocníkem při analýze dat mi byl program Atlas.ti.

3.3 Etická stránka výzkumu

Základním vodítkem dodržování etických principů je, že by účastník neměl být uiněn žádnou újmu v důsledku zúčastnění se na výzkumu. Měl by dát k účasti na výzkumu svůj informovaný souhlas (Bowling 2002: 161). Před nahráváním rozhovoru jsem nejprve účastníky seznámila ve stručnosti se svým výzkumem a požádala je o informovaný souhlas, kterému jsem měla připravený písemnou verzi. Akceptací nahrávání rozhovoru na diktafon, seznámení s výzkumem a závazek anonymizace citlivých dat jsem zahrнула do písemného souhlasu a spolu s účastníkem podepsala. Každý tak dostal jednu kopii „smlouvy“ mezi oběma stranami.

3.4 Medailonky participant

Daniela (24 let)

Daniela je studentkou pedagogické fakulty, studuje výtvarné umění a tělesnou výchovu. Při studiu také pracuje v redakci časopisu o tetování. Od svých šestnácti let nejí maso a v osmnácti letech přešla na úplnou veganskou stravu. Vyhledává potraviny v bio kvalitě. Podle jejích slov mají bio a veganství hodně společného. Potraviny nakupuje v hypermarketech a objednává si bedýnky se zeleninou a ovocem v rámci bedýnkového systému ve městě, kde žije. Používá vegan/bio kosmetiku.

Filip (26 let)

Filip absolvoval vysokou školu a nyní pracuje ve svém oboru, tedy jako zvukař. Žije v bytě ve velkém městě. Je vegetarián. Jako vegetarián ale považuje za „správné bio“ pouze produkty rostlinného původu. Potraviny si sám nepěstuje, bio produkty nakupuje ve specializovaných prodejnách. Stravuje se také ve veganských restauracích. Jídlo pro něj představuje důležitou a velkou část měsíčních výdajů.

Jindřiška (39 let)

Jindřiška je zaměstnána prací v domácnosti a péčí o svých potomků. Svědomitě vykonává sama doma. Vystudovala vysokou školu v oboru informačních technologií. Zajímá se o aktivní rodičovství. Spolu s manželem se snaží žít dle permakulturních zásad již patnáct let. Na které plodiny si pěstují na své zahradě u domu v malém městě, jiné získávají od místních zemědělců, kterých je dle slov paní Jindřišky málo. Největší část jídelníčku však zabírají potraviny, které paní Jindřiška jako samozásobitelka objednává z velkoobchodu. Za jídlo utratí celá rodina zhruba dvanáct tisíc korun měsíčně.

Julie (23 let)

Julie studuje umleckou vysokou školu, zároveň pracuje jako produktivní. Žije ve velkém městě v panelovém domě. Na balkoně pěstuje bylinky a má v plánu založit i kompost. Potraviny nakupuje na farmářských trzích (nejen bio), mléko a mléčné výrobky získává ze závozu z mléčné farmy, další věci koupí ve zdravé výživě. Doplnkové produkty, které nesežene na těchto místech, nakoupí v supermarketu. Snaží se žít „ekologicky rozumně“. A koliv považuje všechno „zdravé“ za drahé, je ochotná za takové produkty zaplatit (příjem domácnosti tvoří její kapesné a platby).

Klára (29 let)

Klára je provozovatelkou obchodu se zdravou výživou. Klára sama bio stylem nežije, a koliv používá jen které výrobky z obchodu. Vystudovala obor kulturologie a momentálně je na rodičovské „dovolené“ s přítelkyní synem. Obchod, který zavedla se svou kamarádkou, zahrnuje sortiment v bio i ne-bio kvalitě. Bio (s příslušnou certifikací) jsou například mléčné výrobky, bio maso na objednávku. Z produktů, které nemají Bio certifikát, jsou v nabídce italské speciality (sýry, uzeniny, omáčky na těstoviny), bezlepkové, bezlaktózové, hypoalergenní výrobky. Ovoce a zeleninu odebírají od českého farmáře.

Kristýna (24 let)

Kristýna studuje genderová studia. Žije v menším městě. Žít bio je pro ni ideál, ke kterému by chtěla dospět. Dříve se stravovala vegetariánsky (asi po dobu pěti let, minulý rok začala jíst opět masné produkty). Potraviny nakupuje na farmářském trhu a v supermarketech. Jídlo je pro ni koníkem, velice ráda vaří. Říká, že jsou s manželem požitkáři. Příjem domácnosti tvoří zejména manžel v platby manažera, protože Kristýna studuje. Náklady na potraviny tvoří velkou část výdaj domácnosti.

Milada (43 let)

Paní Milada pracuje jako výtvarnice, fotografka, spisovatelka. Její další a významnou pracovní náplní jsou zahrada a bylinky. Je matkou tří dětí. Se svou rodinou žije na okraji velkomsta na starém vesnickém statku s rodinným kempem. Podílá se na ekologických programech pro děti. Bioorientovaným způsobem života žije již třináct let. Produkuje sama bylinky, zeleninu, ovoce a ořechy. Potraviny nakupuje manžel v hypermarketech, zeleninu, ovoce a med získávají od farmářů z okolí, vejce od babičky, králíky od sousedů, pečivo z místní malé pekárny, sama nakupuje obilniny, semínka a mouky v obchodu se zdravou výživou nebo v DM drogerii.

Zdenka (29 let)

Zdenka je vysokoškolskou studentkou, která pracuje v bio prodejně. Žije ve velkomstě. Je vegankou. Do svého jídelníčku zahrnuje hlavně obilí, jáhly, pohanku, luštěniny, zeleninu, někdy moškové semínko, obilniny jako sladkost, bylinky, používá dochucovadla, jako jsou miso, sojová omáčka, slady, obilné sirupy. Potraviny nakupuje ve zdravé výživě, kde pracuje, nebo přes internetový bezobalový obchod, zeleninu shání od farmářů, případně využívá systém bedýnek. Zajímá se o permakulturu a chtěla by v budoucnosti žít permakulturně.

4 BIO ŽIVOTNÍ STYL

Úelem této kapitoly je bližší seznámení s významy, které přikládají bio konzumenti bio produktům (zejména biopotravinám) a životnímu stylu bio. Jsou zde následně probrány kategorie důvodů pro přijetí životního stylu bio (respektive koupi biopotravin). To, jaký význam bio konzument přikládá bio, se pojí s jeho motivací bioprodukty kupovat.

4.1 Motivy ke konzumaci biopotravin

Nejčastěji bývá jako hlavní motiv nákupu zmínováno zdraví, výživová hodnota, dále pak chuť, ochrana životního prostředí, etické zacházení se zvířaty, bezpečnost potravin a s ní spojená malá dávka v konvenční potraviny, neobsažení GMO, chemických látek, aditiv a pesticidů, podpora místní produkce, trend (Hughner et al. 2007; Padel, Forster 2005). Při rozhovorech s účastníky výzkumu se objevovaly výše uvedené důvody, ale také některé další. Důvody se vyskytovaly u účastníků v různé míře důležitosti a vzájemného propojení více druhů motivů. Nejvíce zdrazovanými motivy byla ochrana životního prostředí, zdraví, etické pohnutí, s drazovanou ochranu práv zvířat a kvalita potravin. U zúčastněných žen, které mají děti (případně o děti uvažují), se objevil důvod zohledňující zodpovědnost vůči dětem spojenou též s jejich zdravím.

Bioprodukty nejsou pouze produkty podporující zdraví, bio produkce obsahuje i zdraví nepříliš prospěšné potraviny (jako například cukrovinky i bio biskvity). Ale vzhledem k eliminaci používání chemických látek, pesticidů, v případě masa hormonů a podobně, jsou biopotraviny obecně považovány za zdravé. Podpora vlastního zdraví a případně zdraví svých blízkých je významným motivem pro konzumenty bio (Hughner et al. 2007). Účastníci zmínili zdraví jako motiv k nákupu biopotravin jako hodnotu, kterou chtějí podpořit, nebo ho dosáhnout. Například Julie začala mít před šesti lety problémy s žaludkem a v důsledku toho se rozhodla více reflektovat, co jí a zašla do svého

jídelní ku zdravou stravu. Pro své zdraví, ale i pro životní prostředí považuje za nejvhodnější jíst české a sezonní potraviny. Tvrdí, že tento způsob života dle sledně dodrřuje už dva roky. Právě snaha o zlepšení svého zdravotního stavu byla prvotním impulzem k orientaci stravy na bio a sezonní potraviny, k nimž se posléze přidal i environmentální motiv.

Paní Miladu k bio stravování přivedly životní události jako vážná nemoc a úmrtí její matky. Tyto události bývají uváděny jako jedny ze silných motivací k přijetí životního stylu bio. Výsledky mého výzkumu ohledně motivačního prvku zdraví jsou ve shodě s závěry autorek Padel a Foster (2005). V jejich výzkumu rozlišily dvě kategorie motivů vztahující se ke zdraví: vlastní nemoc i potravinová alergie nebo snaha o prevenci. Lidé kupují bio, když jsou nemocní a chtějí podpořit své uzdravení pomocí zdravé stravy (za kterou je významná část biopotravin považována) nebo považují nákup biopotravin jako prevenci proti nemocím (Padel, Foster 2005).

Podobně i Daniela zdrazuje „istotu“ biopotravin. Bio jí umožňuje jíst potraviny bez aditiv. Jejím hlavním motivem jíst bio je nicméně spojen s veganstvím. Danílu jako veganku zajímá na jídle jeho etický aspekt, konkrétně zachování práv zvířat. Nejí maso, ani žádné živočišné produkty. Bio pak pro ni znamená *„životní styl bez éek, bez chemie, protože když už do sebe cpeš jenom rostlinný vci, tak do sebe nechceš cpát tohle, protože tlo, který nepožívá živočišný tuky, tak se neumí poprat s jedy.“* (Daniela)

Akoliv biopotraviny nejsou totéž co vegetariánské i veganské produkty (bývají někdy zaměňovány), mezi vegetariány a vegany jsou bioprodukty často vyhledávány. Výzkumu zúčastněný vegetarián Filip a veganky Daniela a Zdenka zdrazovali etické a ekologické důvody konzumace bio. Vegetarián Filip zmínil ekologické dopady výroby masných produktů a potřebu snížit náklady žití a omezit tak negativní vlivy (potravinářského) průmyslu na přírodu. Z individuálního hlediska zdraznil

d vod kvality p i nákupu biopotravin . Pot eba jíst kvalitní jídlo ho motivuje ke koupi biopotravin, protože dostate n prokazují sv j p vod a složení.

Zdenka uvedla, že „*primární pohnutka v t ch t inácti letech byl soucit s takzvanými hospodá skými zví aty a touha nepodílet se na jejich utrpení, to znamená, p estat je konzumovat. Postupn se k tomu p idala i ekologie, vid la jsem, jak konven ní zem d lství poškozuje p du, vodu, lesy, vzduch, ni í louky a jiné pro život d ležitě e kosystémy a uv domila jsem si, že pokud budu kupovat tyto výrobky, podílím se na tom taky.*“ (Zdenka)

Etické d vody koup bio zmínila i Kristýna , která do minulého roku byla také vegetariánkou (po dobu p ti let). Maso nejedla kv li tomu, že se jí p í í zacházení se zví aty ve velkochovech, nikoliv proto, že by jí maso nechutnalo. A koliv již maso jí, up ednost uje bioprodukty p ed ne-bio, práv z etických pohnutek. A podobn jako Filip oce uje a vyhledává bio kv li vysoké kvalit bioprodukt .

Tém všichni participanti zohled ovali více než jeden d vod, který podporuje jejich rozhodnutí kupovat bioprodukty. Komplexnost d vod ilustruje například výpov paní Jind išky: „*Jo tak to bylo první o tom vztahu k p írod , že nám za alo docházet, že to konven ní zem d lství tu p írodu hodn poškozuje a že jsou i jiný možnosti, že existuje to bio zem d lství. Tak jako tady to byl ten prvotní d vod. Samoz ejm stravovat se zdrav , neublížovat svému t lu, to jako samoz ejm je taky dobrá myšlenka. A samoz ejm i to, že máme d ti, pro který chcem to nejlepší. To jsou takový d vody.*“ (Jind iška)

A koliv v odpov di o d vodech bio stravování uvedla paní Jind iška ochranu životního prost edí, zdraví svoje a své rodiny a zodpov dnost v í d tem, z vyzn ní celého rozhovoru bylo patrné, že ve svém životním stylu zohled uje p edevším ochranu životního prost edí a žití celé rodiny v souladu s p írodou.

Paní Jindiška každé dva měsíce objednává produkty z velkoobchodu do zásoby na další měsíce. Někdy přídá ke své objednávce i několik věcí pro lidi ve svém okolí, zejména pro své přátele. Na této službě pro své známé ale nevydělává, pouze jim zprostředkovává objednávku, zboží zájemcům předává za totožnou cenu, za jakou je nakoupila. Přiní tak z popudu toho, že chce podpořit myšlenku bio a umožnit i dalším lidem podílení se na ochranu životního prostředí. Na mou otázku, zda někdy uvažovala o prodeji bio potravin, paní Jindiška odpověděla, že o zřízení obchodu v budoucnosti sní, nicméně v současnosti na to nemá časové prostředky, protože se chce plně věnovat svým potomkům.

Spojitosť d'vod prezentuje i ukázka z rozhovoru s Kristýnou:

„A pro mě je to takovej zdravěj životní styl, kterej je ohledupnej. Zdravěj životní styl, kterej bere ohled a už na tu přírodu nebo ty zvířata, když pak budeme mluvit o nějakym bio mase a tak. Vim, že spousta lidí, která má třeba alergie a takový věci, pak ve výsledku si tím hodně pomohla, což u nás je, a myslím, bude docela relevantní, protože manžel je docela silnej astmatik a alergik na všechno, tak že jestli to třeba d' ti budou mít potom, tak myslím, že asi pudeme hodně tady tou cestou, jako tomu vím.“ (Kristýna)

Jak je patrné, motivací ke koupi bioproduktů je mezi bio-konzumenty široká paleta. S tím, co od bioproduktů očekávají, se také pojí to, jak věc chápou, co to bio je.

4.2 Pojetí bio jeho konzumenty

Jedna stránka věcí je formální, respektive právní, definice toho, co jsou bioprodukty, ale druhá strana je, jak bio vnímají jeho konzumenti. Jaké významy si s bio spojují a jaké mu přikládají vlastnosti? Participantů přibližují fenoménu bio několik významů. Zmínili následující aspekty bio životního stylu a bioproduktů samotných: v porovnání s konvenčními

produkty označují nebo bioprodukty za dražší, nicméně kvalitnější, pěstované v širší, etičtější, ekologičtější, zdravější a chutnější.

4.2.1 Bio jako záruka kvality a pěstovanosti

istota složení, obsah bez aditiv, hormonů, pesticidů v potravinách je důležitým prvkem biopotravin. Význam „istoty“ a pěstovanosti potravin zdrazňuje například Daniela, když se vyjadřuje o bio jako o potravinách bez chemických přísad:

„Tak tam je důležitý, že bio produkty by neměly být chemický, neměly by tam být prostě nezdravý v cí. Neměly by být uměle přibarvovaný, uměle jako dochucovaný, glutamáty, tydle v cí, neměly by tam být umělé aroma a neměly by tam být zelenina, ovoce, který jsou pod postikem. Měla by tam být prostě eliminovaná chemie. To je asi jako nejvyšší základ toho bio, protože ta myšlenka bio, je že lidi do sebe perou chemii všude, a se venku nadechneš nebo cokoliv. Takže v tom jídle by toho mělo být co nejvíce. A jako jestli se opravdu dodržují ty výrobní postupy, tak vlastně, za tu vyšší cenu, která tam trochu jako je, tak jíš vlastně čistější jídlo, kvalitnější jídlo. Že prostě bio šáva je fakt šáva a obyčejný sirup, prostě šáva je umělé sladidlo, umělé barvivo, umělé aroma. To je asi ta hlavní myšlenka, že jako je to kvalitnější.“ (Daniela)

Významným a často zmiňovaným prvkem v souvislosti s bioprodukty je kvalita. Mezi konzumenty je rozšířený názor, že bioprodukty jsou kvalitnější než konvenční produkty. S kvalitou byly zmiňovány další pojmy jako pěstovanost, autentičnost, pravost a skutečnost potravin. Podle většiny bio konzumentů Bio značení prokazuje a zaručuje kvalitu:

„Protože prostě chci mít jistotu, že jím kvalitní v cí. Když vezmu ty párky, že v tom není žádná mouka, že je to prostě fakt párek.“ (Kristýna)

Bioprodukty vzbuzují v konzumentech důvěru v to, že opravdu vědí, co konzumují. Například pro Filipa znamená bio „cestu k zprůhlednění“

toho, co jíme. Protože na v cech, který nejsou bio, nemáš v tšinou šanci poznat, z eho to doopravdy je a p vod.“ (Filip)

4.2.2 Zdravá strava

P i porovnání bioprodukt s konven ními produkty všichni participant i uvád li spojitost se zdravím. Biopotraviny považují za zdrav jší než konve ní potraviny. Zdravé složení bioprodukt zd raz uje nap íklad Kristýna, p i emž problematizuje i otázku o post icích konven ních potravin a o napadených biopotravinách mikroorganismy:

„P ijde mi, že už t eba tím složením, nebo pa k když budu mluvit o zelenin nebo takovejch t ch jednodruhovejch v cech, tak prost jo. I když spousta lidí tvrdí, že je pak ta zelenina napadená n im, co není vid t, protože to nemá ten post ik. Ale to je prost otázka, co je horší, jestli je horší konzumovat n jaký um lý nebo modifikovaný v ci, nebo jestli si íkat, že tam m že bejt n kde nákej, prost ty bakterie z toho hnoje. To asi záleží na každým, co mu p ijde horší.“ (Kristýna)

Dodává ovšem, že není rovnítka mezi zdravou výživou a bio. íká, že se do jisté míry p ekrývají. Ale upozor uje na to, že bio mohou být i potraviny, které nejsou zdravé, nap íklad bio bramb rky a podobn . Na totéž poukazuje nap íklad i Zdenka:

„Jsou dražší, chutn jší, co do druhové rozmanitosti pest ejší, zdrav jší díky tomu, že v nich nejsou rezidua chemických látek (respektive nem ly by být). Neznamená to ovšem, že co je bio, musí být pro lov ka zdravé. Jako t eba nejsou biocukr, bio kravské mléko a podobn .“ (Zdenka)

Všeobecn se participant i shodli na tom, že ím kvalitn jší jídlo lov k jí, tím je zdrav jší. Biopotraviny pokládají za zdravé p edevším proto, že neobsahují barviva, aromata, jednoduše žádná aditiva. Kristýna dokonce považuje stravování se biopotravinami za zp sob prevence chronických nemocí:

„A taky jsem etla, že spoust lidí se zmírnily nebo odezly r zný alergie, na r zný v ci. (...) Když to vztáhnou bio a rakovina, podle m bio docela jako do velký míry ovliv uje to, jestli ti propukne nebo nepropukne rakovina, protože když budeš jíst rizikový potraviny, prost geneticky modifikovaný, nebo já nevím co všecho, neustále si smažit ve fri áku a tak, tak pak to riziko je vyšší. Takže si myslím, že v tomhle to je to dobrej zp sob prevence, možná.“ (Kristýna)

Dalšími zdravými aspekty biopotravin, které jsou pro bio konzumenty rozhodující, je období, v jakém plodiny rostou a místo p vodu potravin.

4.2.3 Lokální, sezónní a ekologická stopa

D ležitým bodem diskuze ohledn bio se stal rozpor v logice mezi ekologi ností bioprodukt dovezených z velké dálky. Zna ná ást participant zmi ovala problém nesouladu bio jako ekolog icky p íznivé produkce a dovozu z jiných, mnohdy tisíce kilometr vzdálených zemí.

Velkou ekologickou stopu n kterých produkt problematizoval Filip : *„No protože ten zp sob zacházení s potravinama jako celkov na sv t mn se jeví úpln jako zhoubej. Kdy se n co d lá n kde tisíce kilometr daleko, pak se to p iváží sem, a tady se jí desetina toho užítku, než by to prost mohlo mít. Jako samoz ejm by bylo nejlepší, kdybysme m li všichni n jakou farmi ku a takhle, ale to asi nejde úpln , ale i takhle specializovat úzce se jde, proto prost to bio. Ale na druhou stranu nechápu t eba to bio zabíjení krav a prasat jako to mi p ijde úpln proti tý myšlence, že máš to telátka, který se pasou n kde zdrav n a poli a pak je jako „dob e“ zabijou, tak to mi p ijde už zvrácený bio. Já si myslím, že to je otázka nemasových v cí.“ (Filip)*

Paní Jind iška prosazuje lokální a sezónní zp sob stravování. Je si ale v doma vlastního vlivu konzumentky na trh, a proto kupuje biopotraviny, i když jsou n které z dovozu. Informovanost spot ebitele

a vznášení individuálních požadavků v i trhu jsou rysy dnešního konzumerismu. Rozpornost velké ekologické stopy a biopotravin paní Jindišku také znepokojuje:

„Tak jako беру то з того д воду, же хсн ясн дйт нajeво тому trhu, же я прост хсн bio potraviny. Tak z tohodle д воду si kupuju i bio potraviny, který jsou zdaleka. I když jako dala bych p ednost eskejm, ale n kdy je to i tak, že то lov k dop edu neví, odkud si то kupuje. Jo že i potraviny, který tady б žн rostou, t eba я nevim, slune nicový semínka si objednáм а zjistím, že mi p ijdou z Kanady. Což прост mi p ijde opravdu zbyte ný а myslím si, že ty tady zrovna rostou dobre, же ur it by se ty bio zem d lci tady našli, který by je m li. Tak i jako vyhledávat v celý republice bio zem d lce je trošku taky nad moje síly. Snažíme se ty co jsou dostupný tady, tak t eba jablík а si берем. Ur it deset, možná i t ch patnáct let si je берем od jednoho bio zem d lce tady blízko, kterej je asi dvacet kilometr odsud.“ (Jindiška)

Pro paní Jindišku je bio komplexní záležitostí. Žije ekologicky p ízniv , podle zásad permakultury, což znamená, že podporuje udržitelný rozvoj životního prostředí а podle toho tak p istupuje i v zem d lství. O život podle princip permakultury se snaží spolu s manželem а d tmi již patnáct let.

„Ur it jsme tak n kde po ád na за átku cesty, i když už tak žijem patnáct let t eba, tak furt то vidím, jako же то neni ješt там, kde bych то vid la. Upln bio život si p edstavuju v podstat permakulturu, kdy lov k jako nejen же jí bio potraviny jako takový, ale же jí místní bio potraviny, což vlastn tady k tomu neni dostate ný sortiment.“ (Jindiška)

Dilema mezi biopotravinami z velké vzdálenosti nebo místními potravinami eší i Julie, která rad jí up ednostní lokální а sez ónní potraviny, i když nemají Bio certifikát, p ed potraviny vytvá ejícími velkou ekologickou stopu. Podle svých slov by „nahradila Bio nálepku nálepkou S rozumem.“ Dovážené biopotraviny z velkých vzdáleností

považuje za absurdní a odporující myšlenky bio. Ve svém jednání a spotřebitelském chování zohledňuje dopad na životní prostředí:

„Protože my tady doma, jakože nemůžeme říct, že žijeme bio, ale snažíme se žít n jak jako šetrně k životnímu prostředí. Což jako v sobě obsahuje i to, že tady kupujeme určité druhy potravin, který jsou bio nebo tak. Takže to žít bio, spíš chápu jako žít jinak, nabídnout jinou alternativu, než mainstreamovému způsobu života, asi tak.“ (Julie)

Podobně i Milada akcentuje význam lokálního původu potravin: „Nezájímá mě, jestli mají potvrzení Bio, ale spíš, jestli jsou lokální a domácí jako králík od souseda.“ (Milada)

Jak je ukázáno výše, některé raději upřednostní sezónní a místní potraviny oproti daleka dovezeným i za těchto podmínek, že lokální produkty nebudou mít Bio certifikát. V podobných chvílích se v rozhovoru objevovalo téma farmářů. V České republice fungují na trhu farmářské s certifikovanými Bio produkty, nicméně se stává, že farmářské produkty bývají dávány do souvislosti a někdy ztotožňovány s Bio produkty. Participantů si jako bio konzumentů byli těchto rozdíl v domě. U některých z nich se objevila vzájemná slučitelnost bio a farmářských trhů. Některé participantů totiž upřednostní raději sezónní a lokální potraviny, které nutně nemusí mít certifikát Bio, před biopotraviny. Tato preference se vyskytuje u spotřebitelů, jejichž motivem nákupu bio jsou především environmentální hodnoty.

4.2.4 Etické aspekty a celospolečenská rizika

Posledním, avšak neméně důležitým aspektem biopotravin je pro bio konzumentů etika. Etická stránka stravování a spotřebitelů by byla tematizována především vegetariány, ale nejen pro ně je udržitelný rozvoj, zachování práv zvířat a dobrých pracovních podmínek a vztahů na trhu zásadní.

„Pod pojmy „bio“ a „veganství“ vnímám úctu, respekt k životu, i když každý ten pojem si respekt a úctu k životu vykládá jinak (například bio živoišná produkce přes welfare, veganství přes zeknutí se konzumování živoišných potravin vbec). Ale nejde jen o pojmy samotné. Každýlov k podporující bio trh nebo i veganství cítí úctu, respekt k životu jinak, například jsou vegani, kteří kupují konven ní rostlinné produkty (to znamená, že mají úctu k takzvaným hospodá ským zví at m, ale už t eba nevidí utrpení hlodavc , hmyzu a podobn na konven ní chemizovaném poli nebo jsou vegani, kteří cítí úctu ke zví at m, ale sami sebe p itom nerespektují, p itom jsou taky zví ata a tak dále.“ (Zdenka)

Spolu s ohledem na práva zví at se bio konzumenti obávají o p írodu a vlastní zdraví. Pokládají si otázku, kam až sahají rizika, která zp sobují zásahy naší spole nosti.

„No samoz ejm , ta chemie lov ku rozhodn neprospívá. A jako to m že mít hodn nedozírný následky. Myslím si, že lov k dneska není schopen odhadnout, co všechno to m že zp sobit ta chemie v t ch potravinách a v bec ta chemie v tý p írod a i ty geneticky modifikovaný potraviny, že to prost je už fakt hodn proti p írod . Že si lov k dovoluje hodn a že jako si nikdo neumí p edstavit, kam to m že vést . Že se s tím ta p íroda ani nebude moct vypo ádat.“ (Jind iška)

„Já myslím, že oni celej sv t v bec ne ešej, myslím si, že to je hlavn ...tak v t ch rozvojovejch zemích to bio je normální. P ed padesáti, šedesáti lety jsme žili všichni tady bio, akorát to nikdo nev d l. Tak tam je to n jaká p idaná hodnota, protože tam to furt tak je, ale m žou to vyvážet s tím, že to je bio, takže to m že stát víc. A to je oškliv ý to íct, ale prost jako no. Ale myslím si, že každěj bio farmá si jede jako sám za sebe a nikdo tady nechce ud lat celej bio sv t, to si myslím, že ne. Ale je to prost varianta k n emu, co už existuje, jako u všeho. Prost to je jak s vegetariánstvím, mi p ijde. Žádněj vegetarián neusiluje o to, aby celej sv t byl vegetariánskej, ale chce žít tak, aby byl sám se svým životem spokojenej. A to si myslím, že cht j všichni lidi, co žijou bio nebo prost

maj ty farmy a d laj to farma ení. Prost cht j za sebou nechat nákou hodnotu a neublížovat n jak tý p írod víc, než je nutný.“ (Kristýna)

N kte í participantí ve svých výpov dích reflektují rizika a ohrožení p írody a lidstva, zejména zdraví jedinc , podobn problematizuje tyto otázky Ulrich Beck (2011), ovšem s v tším d razem na spole nost (nikoliv z perspektivy subjektivního jedince). Na konci dvacátého století není „p íroda“ ani dána, ani p ikázána, není již v p ímém kontrastu ke spole nosti. Naopak se stává vnit ním vybavením civiliza ního sv ta ni eným nebo ohrožovaným v p írozených podmínkách své reprodukce. Z toho ale vyplývá, že ni ívé zasahování do p írody není í pouze p írodu, ale stávají se sou ástí spole enské, ekonomické a politické dynamiky. Dochází pak k tomu, že se narušování životních (p írodních) podmínek p em uje v globální zdravotní, sociální a ekonomické nebezpečí lidí. Riziková spole nost v Beckov pojetí znamená p em nu civiliza ních ohrožení p írody v sociální, politická a ekonomická ohrožení systému (Beck 2011: 107).

5 KONCEPCE ZDRAVÍ

Rozum ní významu zdraví a nemoci se m ní v áse a je sociáln a kulturn podmín no. Na rozdíl od léka ské definice nemoci (respektive zdraví), která vychází z íst biologické p edstavy o fungování t la a rovnováhy organismu, bývají v souvislosti s definicí zdraví zd raz ovány i jiné dimenze než je ta fyziologická. Jak bylo zmín no výše, Sv tová zdravotnická organizace (WHO) svým vymezením zdraví zohled ujícím fyzickou, psychickou a sociální pohodu zachycuje komplexnost reality jedince. Definice zdraví jako stavu úplné fyzické, psychické a sociální pohody je však spíše ideálem, než reálnou skute ností. P ívlastek „úplná“ odkazuje k dokonalosti, jednot a vyvolává domn nku, že dosažení kone ného stavu zdraví je uskute nitelné. Z b žné každodenní zkušenosti je však možné vysledovat, že n kdo má zdraví lepší, n kdo

horší (Bártlová 2005: 21). Vícesložkový charakter zdraví reflektují i participantů ve svých koncepcích zdraví.

Pro ujasnění toho, jakým způsobem probíhaly rozhovory, je třeba zdůraznit, že zdraví jako téma jsem do rozhovorů vůbec nezanášela. V souladu s povahou hloubkových polostrukturovaných rozhovorů jsem ve všech případech čekala, až participantů zdraví sami zmíní. Teprve až téma sami zmínili, podkládala jsem otázky k nim se vztahující a zjišťující koncepci zdraví participantů. A koliv se participantů tématu zdraví ve vztahu k bio-diverzitu sami dotkli, s následnou odpovědí na otázku, co pro ně zdraví znamená, měli někdy potíže. Nesnáze při verbalizování hodnoty zdraví jsou pochopitelné, protože se lidé s takovým druhem otázky nesebkávají každodenně.

5.1 Zdraví jako normální stav

Pravděpodobně nejrozšířenější definicí zdraví je jednoduše normální stav, a nemoc je pak jeho narušením. Ale podobně jako v jiných oblastech sociálního, nastává problém s určením toho, co je *normální*. Normální může nabývat různých významů. Někdy je normální hodnota chápána jako průměrná, nejvíce reprezentativní, nejbližší hodnota, středová hodnota, zvyková nebo nejlepší. Standardy klinické medicíny obvykle vymezují normálnost pro určitý věk a gender. Definice normálního závisí na kontextu a také na související teorii (Blaxter 2010: 4-5).

„No to je těžké. Tak zdraví já považuju jako za normální stav. A samozřejmě skládá se jak z fyzického, tak z psychického zdraví. A asi víc k tomu neumím říct.“ (Jindřiška)

Zdraví je bráno jako stav normality, stav, který umožňuje žít spokojený život nebo je alespoň jednou z jeho podmínek. V tomto ohledu se objevovalo vymezení zdraví vůči nemoci, přičemž nemoc vystupovala jako omezující faktor.

„Já nevím, já asi zdraví mám jako uleh ení, jako že když jsi zdravej, tak se nemusíš trápit tím, že máš na ruce zrovna ekzém a že každěj, na koho šáhneš, tak to v bec necejtíš, že by ses ho dotknul. Když jsi zdravej, tak je to jako jednodušší a nic t netrápí.“ (Julie)

5.2 Zdraví jako rovnováha fyzické a psychické stránky

Koncepty zdraví a normality pocházejí už z dob antické myšlenky rovnováhy, kdy normální stav těla znamenal fungování podle řádu systému a v případě napadení organismu z vnějšku zahájila svou činnost sebe-regulační funkce na obnovu rovnováhy. Rovnováha znamená jak vnitřní harmonii orgánů a funkcí, ale také myšlení a těla s vnějším prostředím (Blaxter 2010: 7). Zejména vyvážený stav a vzájemné ovlivňování psychické a fyzické stránky člověka bylo často zmiňováno bio konzumenty.

„Ne jako psychicky, ale i fyzicky, já vím, že se to přenáší, jakoby ty dvě úrovně se někde spojujou. Takže jestli bude člověk mentálně šťastnej za všechno co je, a co má že prožívat tělo a tady, tak i fyzicky mu bude líp.“ (Filip)

5.3 Zdraví jako rovnováha s přírodou

Bio konzumenti, zejména ti silně ekologicky orientovaní často zmiňovali zdraví člověka ve spojitosti se zdravým stavem životního prostředí. Například paní Jindiška považuje rovnováhu mezi člověkem a přírodou za podstatnou pro zdraví:

„No, no. že to jde ruku v ruce, že se to k sobě váže, že když člověk se chce chovat dobře k přírodě, tak dojde k tomu, že se nechce chovat špatně ani ke svému tělu, že jo. A že to prostě k sobě patří, že to když člověk žije zdravě pro svoje tělo, tak ani neubližuje tak jako třeba přírodě. Že to prostě je tak nějak provázaný.“ (Jindiška)

5.4 Zdraví jako radost nebo zodpov dnost

Mezi konzumenty bio se objevují, souhlasn s rozlišením koncepcí zdraví, s nimiž p ichází Crawford (1984 cit. dle Calnan 2004) dv kontradiktorní koncepce zdraví. Za prvé stav zdraví je odrazem *pevné v le a práce sama na sob*. V druhém p ípad je *zdraví spojováno se št stím*. Být zdravý znamená být š astný a užívat si života bez (zdravotních) omezení.

„Myslím, že svoje zdraví podporuju tím, že d lám v cí, který mi d laj radost. A ty m žu d lat díky tomu, že jsem zdravá.“ (Julie)

V rozvinutých spole nostech je lidem p ipisována v tší zodpov dnost za vlastní zdraví. Sou asn nejvíce ohrožujícími nemocemi jsou chronické choroby (nemoci srdce, rakovina, mozková mrtvice, diabetes a podobn). V n kterých p ípadech nejsou stoprocentn lé itelné, a proto se klade velký d raz na prevenci v podob zdravého životního stylu. Pro p edcházení zdravotním problém m a zkrácení délky dožití se obecn doporu uje vyhýbat se kou ení, alkoholu, drogám, tu né strav nechrán nému sexu v p ípad sexuáln p enositelných chorob. Proto se stal zdravý životní styl otázkou kvality a délky života (Cockerham 2007: 50; Hansen, Easthope 2007: 8).

Zodpov dnost za vlastní zdraví v sou asnosti i budoucnosti reflektuje nap íklad Kristýna:

„Zdraví je podle m hrozn podstatná v c tím, že když není zdraví, tak to jde všechno prost do kytek. A zdraví je jedna z mála v cí, který si prost nekoupíš. Takže já nevím, je to podstatná v c, na který by lov k m l pracovat a p emejšlet nad tím, protože ve výsledku pak zjistíš, že v šedesáti letech máš n co, a kdybys celej život d lala n co jinýho, tak seš v po ádku.“ (Kristýna)

V této souvislosti participantí zmi ovali, co d lají nebo c o se snaží d lat pro své zdraví. Také jmenovali to, co považují za zdravý životní styl.

Objevovaly se aspekty a aktivity jako pravidelný denní režim, dostatek spánku, strava (její složení, p vod), tělesná hmotnost, stres, soulad s životním prostředím

Specifickou odpověď uvedla paní Jindiška, která vztažovala zdravý životní styl nejen ke své osobě, ale i ke svým dětem. Další faktory ovlivňující, respektive podporující zdraví jsou pro ni například nejdelší možná délka kojení (koncept přirozeného rodičovství), pobyt v přírodě a pohyb.

Participantů reflektují všudypřítomné rady, a už z odborných zdrojů i mediálně prezentované. Ale Blaxter (2010) například upozorňuje, že obeznámenost a dobrá informovanost ještě neznamená, že jedinec povede zdravý životní styl.

5.5 Funkcionální definice zdraví

Klasickou funkcionální definici zdraví, respektive nemoci nabízí Parsons (1951), který pojímá koncept nemoci jako sociální roli. Parsons vycházející ze strukturálního funkcionalismu tvrdí, že sám nemocný jedinec je povinen vyváznout z nežádoucího stavu, přičemž má povinnosti ale i úlevy vyplývající z jeho role. Zdraví je pak normálním stavem vyžadovaným pro každodenní fungování jedince a celé společnosti. Zdraví jako podmínka dobrého života a fungování v něm, a už s ohledem na práci i radosti života, figurovalo například ve výpovědi Daniela:

„Tak možná ti to zaručím, ákej když teda nep ejede auto, tak ákej delší život, kvalitn jší. Když jseš zdravá, m žeš chodit do práce, m žeš studovat, m žeš cestovat, a neležíš doma v posteli. Vlastn zdavej lov k je výkonnej lov k, š astnej lov k. Já t eba vim, že p i svý práci mám vlastn práci, dv skoro, když po ítám i agenturu i asopis, studuju, mám spoustu zájm , a kdybych m la bejt nemocná, tak byla strašn neš astná, protože by mi to tyhle v ci brzdilo. Takže zdraví je prost takovej základ, no, ale jsem fakt fláka .“ (Daniela)

Významné postavení v koncepcích zdraví u bio konzument zaujímá strava. Domnívám se, že vztahování koncepcí zdraví ke stravování není výsledkem zaměření rozhovoru, ale je zapříčineno faktem, že zdraví a strava jsou podle výpovědí bio konzumentů asociovány. Což dokazuje i akcentování zdraví v definicích a motivech ke konzumaci bio. Všichni respondenti spojovali zdraví s životním stylem. Životní styl je klíčovým zájmem v dnešní veřejné debatě o zdraví. Ve spojení se zdravím jsou často skloňovány pojmy jako jídlo, užití drog, kouření, volný čas, sportovní aktivity, sexuální aktivity, aspekty péče o tělo. Životní styl je provázán se spotřebou. Pravidelní a praktiky životního stylu jsou společensky zakotvené. Zdraví je produktem sociálních a faktorů chování spíše než jen souhrn biologických funkcí (Nettleton 2006: 34).

6 KONZUMERISMUS A BIO KONZUMENTI

Pravidelný spotřebitel bio produktu má vyšší vzdělání, vykazuje dobrou informovanost a pravděpodobně se k bio životnímu stylu dostal díky určitým životním událostem jako například narození dítěte či z vážných zdravotních potíží. Obvyklý konzument nalézá spíše pohnutky ke koupi bio potravin z důvodů módního trendu či objevujících se potravních skandálů. Dle výsledovaných charakteristik své typické spotřebě biopotravin vypadá typický konzument následovně: žije v městské či velkém městě, při nákupu dává přednost kvalitě, přívodu a způsobu zpracování potravin, má vyšší vzdělání a patří spíše k vyšší střední třídě, bydlí v domácnosti sestávající z jednoho až dvou osob a má relativně velkou kupní sílu (Šarapatka, Urban et al. 2005: 208-209).

Zajímavým faktem je, že v rámci zkoumaného vzorku byla značná část respondentů studující a ti se vyznačují spíše menšími příjmy. Tito studující v městské či velkém městě žijí z kapesného pohybujícího se v řádu několika tisíc. Některé z nich při studiu pracují a mají tedy měsíční příjem vyšší nebo žijí v domácnosti s další osobou, s kterou se dělí o výdaje. Všichni respondenti uvedli potraviny (biopotraviny) jako důležitou a velkou

výdajovou položku. Objevuje se u nich ale ochota si za biopotravinu zaplatit (z různých výše uvedených důvodů).

Pro pochopení fenoménu bio a jeho konzument je třeba rozlišovat mezi příležitostnými a pravidelnými spotřebiteli bioproduktů. Konzumenti bio se mezi sebou liší také tím, kde bioprodukty nakupují. Výběr je ovlivněn nejen hodnotami a životním stylem spotřebitele, ale také jeho finančními možnostmi a dostupností příslušných forem bio prodeje. Asi nejvýraznějším vlivem na to, jak bio konzumenti definují bio, jsou svetonázor a životní styl. Typy konzumentů podle jejich vlastních motivů a životního stylu: vegetariáni (ve všech formách), environmentalisti (zahrnující permakulturu), jedinci orientující se na zdravou výživu, rodiče mladších dětí.³

Některí bio spotřebitelé mohou patřit i mezi takzvané LOHAS. Zkratka LOHAS pochází z anglického názvu Lifestyles of Health and Sustainability (Životní styly pro zdraví a udržitelnost). Tržní nabídka LOHAS nabízí zboží a služby orientované na zdraví, životní prostředí, sociální spravedlnost, osobní rozvoj a udržitelný život. Konzumenti LOHAS patří do skupiny lidí spíše s vyšším socio-ekonomickým statutem, obvykle mají vyšší vzdělání. Tato skupina lidí se zaměřuje na dlouhodobý udržitelný rozvoj a na ekologické iniciativy. Spotřebitelé LOHAS nakupují mimo biopotravinu také další produkty a služby jako například vozidla na alternativní pohon, ekologické domy, energeticky úspornou elektroniku; sociálně odpovědné formy investování; bio a přírodní produkty osobní péče; přírodní produkty pro domácnost, papírové zboží a ekologické čistící prostředky; doplňkovou, alternativní a preventivní medicínu (přírodní léčbu, čínskou medicínu a podobně), produkty Fair Trade; vybírají si ekologickou dopravu z pohledu úspor energie a snižování emisí; využívají obnovitelné zdroje energie, zajímají se o literaturu a

³ K této „typologii“ jsem dospěla na základě srovnání lidí participujících na mém výzkumu, s výpomocí Kláry, provozovatelky obchodu s bioprodukty, a také na základě rešerše, zejména internetových stránek doporučených mými participanty.

produkty z oblasti jógy, holistického zdraví (Woolverton, Dimitri 2010; Šánová et al. 2010).

Podle autora Paula H. Raye a autorky Ruth Anderson (2001), kteří provedli výzkum životních stylů ve Spojených státech amerických, je LOHAS významnou skupinou v rámci *kulturní kreativní* subkultury. Tato subkultura (jedna ze tří, další dvě jsou *tradicionalisti* a *modernisti*) se zaměřuje na produkty vysoké kvality, které jsou součástí etické. Kulturní kreativní konzumenti zohledňují při svém nákupu etické aspekty, jsou při výběru kreativní, zodpovědní vůči svému svědomí a orientovaní na zdraví a požitky.

Kulturní kreativní jsou kategorií intenzivních žen, ne příliš astých diváků televize, lidí odmítajících reklamy a sledujících kvalitu zpráv. Tito jedinci se prosazují v umění, usilují o autenticitu a kvalitu. Nakupují v souladu s vysokou informovaností, kterou informace na obalech produktů. Novinky neprosazují za každou cenu, ale technická zlepšení (zejména ta ekologicky příznivá) využívají. Složení stravy je pro ně důležité, poptávají se po zdravé výživě a biopotravinách. Domov je pro ně zásadní, avšak odmítají vnější symboly statutu. Šánou jí k bydlení domy, které renovují. Ideálem je pro ně dom v tradiční městské čtvrti s velkou zahradou. Tato kategorie sociálně zodpovědných lidí se ve větší míře objevuje zejména na západ od našich hranic, v Německu, ve Velké Británii, ve Spojených státech amerických (Ray, Anderson 2001; Šánová 2010). O přítomnosti LOHAS aktér (respektive konzument) v České republice svědčí i zaměření Bio Summitu z roku 2010 (Václavík, Parma 2010).

Nicméně zůstává otázka, zda odpovídají podniky na environmentální problémy. Firmy mají specifickou pozici, mohou svým chováním redukovat dopady na životní prostředí (i jiné sociální aspekty) a také mohou jít příkladem jiným firmám. Pokud bude pokračovat poptávka zákazníků po bioproduktech, firmám se vyšší náklady na environmentálně příznivé produkty vyplatí. Avšak ekonomické podmínky mohou ovlivnit tyto

zm ny. Andrea Woolverton a Carolyn Dimitri (2010) ovšem upozor ují na to, že zatím neexistuje prokazatelný zp sob m ení vlivu sociáln zodpov dných firem a bio zna ení na životní prost edí i další sociální aspekty. Shrnují, že environmentáln a sociáln uv dom lý obchod je rostoucí oblastí v podnikání. Firmy mohou profitovat a zároveň mohou minimalizovat dopad zvyšující se spot eby tím, že budou nabízet sociáln zodpov dné služby a/nebo environmentáln p íznivé produkty. Nicmén z stává d ležitá otázka, jaké jsou environmentální cíle spole nosti a jak moc je spole nost zavázaná tyto cíle plnit? Závazek by pravd podobn vyžadoval významnou zm nu ve vzorcích spot eby, a jak upozor uje i Librová (1994) celkové zm ny jednání.

7 ZÁV R

Lipovetsky (2007), ale také například Gabriel a Lang (2006) tvrdí, že v dob konzumního rozmachu postrádá t ída svou d ležitost. T ída mizí jako rozlišující initel, ale rozhodn nemizí stratifika ní rozdíly mezi lidmi i spíše mezi skupinami lidí, naopak ty lze prost ednictvím odlišujících se životních styl sledovat (Šafr 2008). Bio životní styl je jedním ze styl lidí, kte í pochází ze sociálního prostoru st ední t ídy, z staneme-li u konceptu t ídy. Bio konzumenti se vyzna ují spíše vyšším vzd láním a vyššími p íjmy, ale zejména velkým kulturním kapitálem. Absence vyšších p íjm je u studujících kompenzována šet ením v jiných oblastech výdaj . M žeme tak sledovat situaci, kdy jsou rozhodující v okolnosti nákupu vyznávané hodnoty a motivy (etické, zdravotní a podobn).

Budeme-li chápat bio životní styl jako životní styl zohled ující životní prost edí, pak ho m žeme ozna it také jako alternativní styl. Duffková (2006) upozor uje na asovou rovinu alternativních životních styl , lze podle ní srovnávat sou asným životním stylem, resp.

sou asnými životními styly. Zde alternativní životní styl funguje jako určitá (láková) nabídka pro budoucnost. A tím bezesporu ekologicky orientované životní styly jsou (Duffková 2006: 8).

Bio konzumenti jsou lidé, jimž z velké části záleží na životním prostředí a chtějí ho pomocí „zeleného a etického“ konzumu podporovat. Bio konzumenti ve svém životním stylu nezůstávají jen u ekologické motivace, ale vedou je i jiné důvody jako zdraví vlastní nebo svých dětí, potřeba nákupu kvalitních potravin, chuť a autentičnost bioproduktů.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMEN

Bauman, Zygmunt. 2002. *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta.

Bártlová, Sylva. 2005. *Sociologie medicíny a zdravotnictví*. Praha: Grada Publishing.

Beck, Ulrich. 2011. *Riziková společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Blaxter, Mildred. 2010. *Health*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Bowling, Ann. 2002. *Research Methods in Health: Investigating health and health services*. Maidenhead: Open University Press

Brown, Phil, Stephen Zavestoski (eds.). 2005. *Social Movements in health*. Oxford: Blackwell.

Bury, Michael, Jonathan Gabe (eds.). 2004. *The Sociology of Health and Illness: a Reader*. London: Routledge.

Calnan, Michael. 2004. „Lifestyle‘ and its Social Meaning.“ Pp. 59 - 68 in Michael Bury, Jonathan Gabe (eds.). *The Sociology of Health and Illness: a Reader*. London: Routledge.

Cockerham, William C. 2007. *Social Causes of Health and Disease*. Cambridge: Polity Press.

Duffková, Jana. 2006. „Životní zp sob/styl a jeho variantnost: Malé zamyšlení nad tím, co všechno se m že skrývat pod ozna ením ‚alternativní životní styl‘,“ Pp. 79-90 (resp. 2-12) in *Aktuální problémy životního stylu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Filozofická fakulta.

Dostupné z: <<http://jana-duffkova.rubicus.com/sociologie-zivotniho-stylu/state-a-jine-texty/>>.

Duffková, Jana, Lukáš Urban, Josef Dubský. 2008. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Aleš Benk.

Gabriel, Yiannis, Tim Lang. 2006. *The Unmanageable Consumer: Contemporary Consumption and Its Fragmentation*. London: Sage Publications.

Giddens, Anthony. 1991. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press.

Hansen, Emily, Gary Easthope. 2007. *Lifestyle in Medicine*. London, New York: Routledge.

Hertz, Noreena. 2003. *Plíživý převrat: Globální kapitalismus a smrt demokracie*. Praha: Dokořán.

Hrešanová, Ema. 2008. *Kultury dvou porodnic: Etnografická studie*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

Hughner, Renée Shaw, Pierre McDonagh, Andrea Prothero, Clifford J. Shultz II, Julie Stanton. 2007. „Who are organic food consumers? A compilation and review of why people purchase organic food.“ *Journal of Consumer Behaviour* 6: 94–110.

Kjærnes, Unni. 2012. „Ethics and Action: A Relational Perspective on Consumer Choice in the European Politics of Food.“ *Journal of Agricultural & Environmental Ethics* 25 (2):145–162.

Kubátová, Helena. 2010. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada Publishing.

Librová, Hana. 1994. *Pestí a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*. Brno: Veronica.

Lipovetsky, Gilles. 2007. *Paradoxní štěstí. Esej o hyperkonzumní společnosti*. Praha: Prostor.

Machonin, Pavel. 1996. „Životní styl.“ Pp. 106-114 in Pavel Machonin, Milan Tušek (eds.). *Česká společnost v transformaci: K proměně sociální struktury*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Nettleton, Sarah. 2006. *The Sociology of Health and Illness*. Cambridge: Polity Press.

Padel, Susanne, Carolyn Foster. 2005. "Exploring the gap between attitudes and behaviour: Understanding why consumers buy or do not buy organic food." *British Food Journal* 107 (8): 606 – 625.

Parsons, Talcott. 1951. *The Social System*. New York: Free Press.

Popay, Jennie, Grateh Williams, Carol Thomas, Anthony Gatrell. 1998. „Theorising Inequalities in Health: the Place of Lay Knowledge.“ in Bartley, Mel. Blane, David. Smith, George Davey . *The Sociology of Health Inequalities*. Oxford: Blackwell Publishers.

Savage, Michael, James Barlow, Peter Dickens, Tony Fielding. 1992. *Property, bureaucracy and culture: Middle-class formation in contemporary Britain*. London: Routledge.

Strauss, Anselm, Juliet Corbin. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Nakladatelství Albert a Sdružení Podané ruce.

Šafr, Jiří. 2008. *Životní styl a sociální trendy: vytváření symbolické kulturní hranice diferenciací vkusu a spotřeby*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Šarapatka, Boivoj, Jiří Urban et al. 2005. *Ekologické zemědělství*. Šumperk: PRO-BIO Svaz ekologických zemědělců.

Ray, Paul H., Sherry Ruth Anderson. 2001. *The Cultural Creatives: How 50 Million People Are Changing The World*. Three Rivers Press.

Wallston, B. S., Wallston, K. A. 1978. „Locus of control and health: A Review of the literature.“ *Health Education Monographs*, 6, 107-117.

Woolverton, Andrea, Carolyn Dimitri. 2010. „Green marketing: Are environmental and social objectives compatible with pro fit maximization?“ *Renewable Agriculture and Food Systems* 25 (2): 90–98.

Internetové zdroje:

ABCERT. *Certifikace ekologického zemědělství a bioprodukce*. 2012. [online]. [cit. 7. 4. 2012]. Dostupné z: <<http://www.abcert.cz/>>.

BIO m sí ní k. 2009. [online]. [cit. 11. 5. 2011]. Dostupné z: <<http://www.vhpress.cz/index.php?page=casopis> >.

Biokont. *Inspekce a certifikace bio*. [online]. [cit. 7. 4. 2012]. Dostupné z: <<http://www.biokont.cz/>>.

Definition of Health. About WHO. [online]. [cit. 23. 3. 2012]. Dostupné z: <<https://apps.who.int/aboutwho/en/definition.html> >.

KEZ. *Kontrola ekologického zemědělství*. 2009. [online]. [cit. 7. 4. 2012]. Dostupné z: <<http://www.kez.cz/>>.

Kopec, Karel. 2006. „Etika managementu jakosti potravin, zvlášt ovoce a zeleniny.“ *asopis Výživa a potraviny*. [online] [cit. 10. 4. 2012]. Dostupné z: <<http://www.vyzivaspol.cz/clanky-casopis/etika-managementu-jakosti-potravin-zvlaste-ovoce-a-zeleniny.html>>.

Spot ebitel chce být informován. *Foodnet: Informa ní systém PK R – Zdravý životní styl*. 2011. [online]. [cit. 7. 4. 2012]. Dostupné z: <<http://zdravi.foodnet.cz/>>.

Šánová, Petra, Miroslava Navrátilová, Tom Václavík. 2010. „Skupina LOHAS spot ebitel nabízí velký potenciál.“ *Bio-info*. [online]. [cit. 7. 4. 2012]. Dostupné z: <<http://www.bio-info.cz/zpravy/tema-mesice-leden-2010-skupina-lohas-spotrebitelu-nabizi>>.

Václavík, Tom, Antonín Parma. 2010. „Bio Summit 2010 ukázal cestu vp ed pro udržitelné a etické podnikání.“ *Incoma Gfk*. [online] [cit. 7. 4. 2012]. Dostupné z: <<http://www.incoma.cz/cz/ols/reader.aspx?msg=1086&lng=CZ&ctr=203> >

Valentová, Ivana. 2011. „Zna ka Klasa mezi eskými spot ebiteli již zdomácn la.“ *Tisková zpráva STEM/MARK*. [online] [cit. 7. 4. 2012]. Dostupné z: <http://www.stemmark.cz/download/press_release_spotrebitelske_znacky_2011.pdf>.

Zna ení ekologické produkce. *KEZ*. 2009. [online]. [cit. 7. 4. 2012]. Dostupné z: <<http://www.kez.cz/narizeni-komise-es-7102009-a-8892008-a-narizeni-rady-es-8342007>>.

Právní p edpisy:

Úplné zn ní zákona . 242/2000 Sb., o ekologickém zem d lství a o zm n zákona . 368/1992 Sb., o správních poplatcích, ve zn ní pozd jších p edpis . 2000. [online] [cit. 7. 4. 2012]. Dostupné z: <http://www.kez.cz/sites/default/files/dokumenty/Z_242-2000-Uplne-zneni.pdf>.

Na ízení rady (ES) . 834/2007 ze dne 28. ervna 2007 o ekologické produkci a ozna ování ekologických produkt a o zrušení na ízení (EHS) . 2092/91. 2007. [online] [cit. 7. 4. 2012]. Dostupné z: <http://www.kez.cz/sites/default/files/dokumenty/NR-834_a_NK-889_24012012.pdf>.

List of Control Bodies and Control Authorities in Charge of Controls in The Organic Sector Provided for in Article 35(B) of Council Regulation (Ec) No 834/2007. 2010. [online] [cit. 7. 4. 2012]. Dostupné z: <http://www.kez.cz/sites/default/files/dokumenty/EU_control_bodies_01092010.pdf>.

9 RESUMÉ

This thesis is concerned with the topic of organic lifestyle. Its aim is, through the statements of seven organic consumers (and one businesswoman with organic products firm), to show which meanings are connected with organic products and organic lifestyle. My other aim was also to show the ways how participants conceptualized the category of health. I tried to analyze all meanings and knowledges of my participants about organic lifestyle. For these reasons I chose a qualitative approach of research. I used semi-structured interviews. Interviews were taped and transcribed by using Microsoft Word Office Program. The results of analysis were presented in categories. At first I presented categories of definitions of organic lifestyle, then categories of motives to buy organic products and finally the conceptualizations of health.